

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXII

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ — 1971 — JULY-AUGUST

Ч. 258 259

diasporiana.org.ua

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •
УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Видає видавництво "Нові Дні"

Основник, видавець і редактор 1950 - 1969

П. К. Волиняк

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ:

Д. В. Кислиця — головний редактор

М. Г. Дальний — відповідальний секретар

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

N O W I D N I

28 Northcliffe Blvd.

TORONTO 4, ONT., CANADA

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 5.50 доларів

Австралія — 3.50 австралійських доларів

Франція — 20 франків

Англія — 30 шилінгів

Всі інші країни Європи, Венесуела — 4.50 амер. дол.

Решта країн Південної Америки — 3.00 амер. дол.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:

S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
South Australia.

На першій сторінці обкладинки:

голова Головної Управи Об'єднання Демократичної
Української Молоді Канади Марія Федорівна БОЙКО.
Короткий нарис про неї читайте на одній із сторінок
цього числа.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Юрій Лавріненко — Поет, що не хотів жити рабом	1
Ігор Калинець — Поезії	3
Василь Стус — Поезії	8
Віктор Терен — Поезії	19
Артур Кестлер — Інтерлюдія	7
І. П. — Мистці з України в Монреалі	9
Юзеф Лободовський — Contra Spem Spero	13
А. Орел — Естетичний Декорум	16
Фелікс Кривін — Абеткові Істини	20
Мар'ян Дальний — Кілька думок про Михайлова і Сталінізм	21
Докія Гуменна — Київська Земля	23
Іван Пишкало — Поставлено Пам'ятника на могілі Петра Волиняка	27
М. Даль. — Трудю і Україна	29
Хроніка, Листування з читачами, некрологи та інше.	

НА ПРЕСФОНД "НОВИХ ДНІВ" ПРИСЛАЛИ:

І. Бондар, Монреаль, Канада	\$14.00
Зіна Семенюк, Торонто, Канада	4.50
Т. Витвицький, Торонто, Канада	2.00
О. Шнурко, Міссасага, Канада	2.00
А. Максимлюк, Торонто, Канада	1.00

Дякуємо всім за допомогу.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Від 1-го ЧЕРВНЯ ц.р. все майно "НОВИХ ДНІВ" зосереджено знову в м. Торонто, Канада: тут журнал друкується, звідси розсилається, тут перебуває адміністрація, тут надалі буде й наш єдиний рахунок і каса. Від цього дня — 1-го червня 1971 р. — НАШОГО ВІД-ДІЛУ В М. ДЕТРОЙТІ БІЛЬШЕ НЕМА: надіслана на детройтську адресу пошта буде скерована до Торонто, а все майно видавництва (картотека, адресар, касова книга, архів, тощо) перевезене до Торонто.

У зв'язку з цим, просимо слати відтепер усю і звідусіль кореспонденцію до нас тільки на нашу єдину торонтонську адресу, а саме:

N O W I D N I
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO 4, ONT., CANADA

ПОЕТ, ЩО НЕ ХОТІВ ЖИТИ РАБОМ

(ГРИГОРІЙ ЧУПРИНКА)

(До 50-ліття розстрілу — 28 серпня 1921 р. в Києві)

До великої покар
На розпутті при дорозі
Судять Байду яничари
В золотім Галатським Розі...

Григорій Чупринка
Байда (історична поема)

Біографія — як головний твір

Григорій Чупринка, поруч з Олесем і Вороним, найбільш знаний і люблений поет України передреволюційного і революційного часу. Він метеором з'явився і швидко зник на українському літературному небі. За короткий час від першого друкованого вірша українською мовою 13. 5. 1907 року в газеті "Рада" до першого видання творів 1918 року Чупринка встиг здобути власне місце в історії української поезії. Як поет він став перехідним містком між старшою і молодшою генераціями. Він наче розсунув тісні рамки того ліричного псевдо-неоромантизму, що його представляли Олесь і Вороний, і промостив шлях до модерної української лірики.

Революція дуже прискорила зміну літературних смаків і течій. Негативне ставлення наймолодшої літературної генерації до поезії Чупринки вже в перші роки революції просто й невимуслено висловив футурист Михайло Семенко:

Сьогодні мені так нудно,
Наче зішлися докуп
Олесь, Вороний і Чупринка.

Мода заперечувати зникає так само швидко, як і мода появи нового, як і всяка мода взагалі. І сьогодні чисто версифікаційного повстанця Семенка на Україні забуто ще більше, ніж повстанця збройного національно-політичного, яким був усе своє життя Чупринка¹). Проте історія збереже їх обох.

Поки Семенко заперечував поетичну творчість Чупринки, цей останній гарячково і послідовно, дослівно власною кров'ю дописував свій головний безсмертний твір — власну біографію. Недарма Чупринка в свідомості пореволюційного українця більше закріпився не як поет, а як людина, що створила з себе новочасного Байду.

28 серпня 1921 року органи ЧК судили і розстріляли в Києві 39 членів Центрального Повстанського Комітету України. Серед тих 39

ЧК вважала за головну свою здобич — поета. Чекісти промахнулись: куля не вбила, о створила й увічнила новочасного Байду. Фізична смерть завершила той головний Чупринчин твір, що його Євген Маланюк назвав "стильова біографія визначної людини". Стильовість біографії, на думку Маланюка, "визначається насамперед виразною скерованістю її до мети (напрямок)", "стильова біографія надхнута насамперед чуттям відповідальності за неї... Сума днів і років, органічно пов'язаних між собою логікою подій... Тоді біографія стає мистецьким твором її власника... Однією з дуже небагатьох українських біографій є біографія Чупринки²).

Уся ця матерія чи проблема належать до сфери трагедії, а в данім випадку, точніше: "Української трагедії", що так невинно зав'язалась радісно-соняшним акордом 1917 року. У стильовій біографії трагедійний елемент з'являється тоді, коли у хід сильної, непохитної людини втручається невблаганна Доля, коли менша вартість перемагає і нищить більшу вартість.

У рішальні трагічні хвилини життя України кожному синові (відповідно до індивідуальної вдачі) судилась інша дорога. Когось течія віднесе під замул спокійно тліти, хтось мусить піти обхідним шляхом компромісу, хтось має потрапити в полон і пережити пекло каторги. А хтось майже з радісним боєм виходить на ешафот казати смерті ввічі правду й волю згвалтованої Вітчизни. Чупринка, не чекаючи вироку долі, ще з 1910 року свідомо і раз на завжди обрав той останній з названих вище маршрутів. "Смертю смерть поправ" — це мотто вибрав Чупринка до свого вірша "Найвищий лозунг", друкуючи його вперше в га-

¹) До речі, Чупринка чи не єдиний дав самотньому футуристові Семенкові моральну підтримку. У рецензії на книжку Семенка "Прелюд" він підбадьорював піонера українського футуризму: "Побільше уважної праці, добродій Семенко, і ви станете на недосяжнім, для ворожих вам критиків, шляху". (*Українська хата*, Київ, 1913, кн. VI, стор. 381).

²) Є. Маланюк. "Чупринка і проблема біографії", *Книга спостережень*. Проза. Торонто: в-во "Гомін України", 1962, стор. 165-170.

зеті "Село" за 15 квітня 1910 року. І поставив це мотто вдруге у першому томі його творів 1918 року. Характеристичне закінчення вірша:

Горя келих, повний вщерть,
Випий з гострою журбою —
Дивний лозунг — "Смертю смерть"
Нагадаєш ти собою.

На одинадцятий рік після першої публікації цього вірша і на третій після другої поет нехвибно випив до дна зарані обраний ним з великодушного хоралу келих смерті. "Смертю смерть"... — це не просто навіть для справжніх героїв. Для такого вивершення біографії треба було відповідно будувати все життя від народження до останнього віддиху.

У випадку Чупринки так і було. Він народився 15 листопада 1879 року в м. Гоголеві (по старому Оглав, що в Остерському повіті) на Чернігівщині. Тут він жив і діяв більшу частину свого життя. Він не тільки народився, а й усією силою своєї особистості тримався в тому основному українському річищі, яке являла собою Чернігівщина від княжих часів аж до української національної революції 1917 року.

Серед інших визначних земель України Чернігівщина вирізняється відносно добре збереженим національним характером і глибинними українськими традиціями. Тут стали поруч три важливі для формування Чупринки моменти: 1. архітектурні та інші історично-культурні пам'ятки української держави княжих і гетьманських часів; 2. розкішно-красива українська природа; 3. нарешті тут зберігся живий соціальний уламок козацької держави України — це (крім частини нащадків козацької аристократії) — те козацтво-селянство, що його доля врятувала колись від покріпачення і яке тепер з української селянської революції 1902-1905 років почало нову революційну боротьбу за своє повне соціальне і національне визволення. Не диво, що Чернігівщина, як прикордонна (з Росією) земля України, виявила такий упертий спротив царській русифікації, а потім і збройний спротив воєнним нападам червоної армії з півночі.

Чупринка не тільки народився у цьому цікавому комплексі, а й усією своєю духовою силою кріпив цей вузол, у якому зв'язалась стара традиція з найновішим революційно-визвольним аграрним рухом українського селянства.

Батьки Чупринки були козаки-селяни економічно середнього стану, з власною хатою, великою розкішною садибою-левадою з виходом до озера, з полем і господарством. Вони любили Грицька, як єдиного сина, старались дати йому змалку освіту. Особливо мати любила

свого невгомного бунтівливої вдачі сина. І це благословенство любови світило над ним і в його дорослі роки. Син віддячився матері так, як може віддячитись тільки герой (про це мова пізніше).

У народній школі в Гоголеві малий Грицько виявив здібності до науки й потяг до книжки, закінчив школу з відзначенням. Бажаючи вивести здібну дитину в люди, батьки віддали Григорія до гімназії в Києві. Григорій, будучи від природи надто жвавою і непокірливою вдачею, ніколи не давався вирівняти-пригладити його виразні індивідуальні особливості. Він скоро увійшов у конфлікт з безглуздою дисципліною русифікаторської школи на Україні. Через удар з директором гімназії вилетів із неї і мусив перейти до гімназії в Лубнях. Але й тут сталося те саме. Григорій повертається до Києва і вступає до приватної гімназії Валькера. Спроба не повелася, і запальний, але знеохочений до краю юнак має лише один вихід — повернутися до рідного Оглаву, в дім засмучених батьків.

Хотіли його приохотити до хліборобства, зробити господарем. Але в юнакові нуртувало інше призначення: велика охота до книжки, захоплення красою природи і визвольною боротьбою навколишніх селян. Він дуже багато знаходить і прочитує книжок, освоївши майже всю російську літературу, зокрема поезію символістів. Невідомо, яка була його українська лектура в ті часи самотності на селі, але можна думати, що "Кобзар" та твори інших українських класиків йому роздобути вдалося.

У цей час юнак часто відвідує Київ, тут зустрічається з колишніми шкільними товаришами, знайомиться з російською революційно-соціалістичною літературою. Це була та типова стежка, на якій так багато української молоді втрачало своє національне обличчя і потрапляло в могутню русифікаційну течію російського революційного сектарства. Григорій Чупринка не став на цю стежку, він і тут виявив свою здібність не підлягати ніякій духовній чи іншій закладі. Ні до однієї з російських соціал-революційних партій Чупринка не потрапив, а став "просто собі українським революціонером".

У той час український політичний рух був на роздоріжжі між прямою політичною акцією і довгим обхідним шляхом вичікувань у кроптіткій культурно-мирній праці. Не знаючи, що робити, і не маючи охоти чи відваги до рішучої дії, українці створили собі проблему для дискусії: що має бути першим? Боротьба за політичну незалежність України, а чи кроптітка праця над підвищенням культури й самосвідомості народних мас, щоб уже тільки після того боротися за державно-політичне відродження

України. "Старі" були за першість культурної праці (аполітичні "культурники"), молодші — за першість політичної боротьби ("політика"). Для Чупринки ці перестарілі вже теоретичні суперечки не важили нічого. Він діяв скрізь, де була до того практична нагода і можливість. Як він це сказав у вірші "Праця поета":

Що там не буде...

Щиро на рідній землі працюватимем
Вздовж і навколо і вишир.

Справді, з одного боку, ми бачимо його активну участь у тодішніх українських видавництвах, альманахах, журналах та інших культурних починаннях. А з другого, Чупринка особисто очолює революційну організацію селян в Оглаві на Остерщині, проводить її крізь запеклу боротьбу в революції 1905 року і зберігає від розгрому навіть у найжорстокіші часи реакції. Історики відзначають, що з Чупринки "був дійсно умілий і обережний керівник". Хоч який сам гарячий, він не допускав до крайностей, до зайвої витрати енергії і людей. Своім спритом і обережністю Чупринка оберіг керованих ним людей од розправи поліції³). Все ж арешти не минули Чупринки й товаришів, тільки присуд був порівняно по-благливий. Частину заслано на північ, частини, в тому й Чупринці, заборонено в'їзд до Чернігівщини³).

Під час одного арешту Чупринка сидів у в'язниці в Смоленську, а під час іншого арешту — в Лукіянівській в'язниці в Києві. Тут він зійшовся з свідомими українськими революціонерами. Тут студював українську літературну мову і вперше (1907 рік) перейшов у поетичній праці з російської на українську мову. Із своїх перших віршів він мало що подавав до друку. Але згодом його друкована продукція росла незвичайно швидко. Майже щороку виходили дві-три нові його книжки поезій: "Огнецвіт", "Метеор" і "Ураган" — в 1910 році; "Білий гарт", "Сон-трава" і "Контрасти" — в 1911 році; поема "Лицар-сам" — в 1913 році. Скоро Чупринка став одним із найпопулярніших поетів на Україні. Але в 1913-14 роках, тобто в час першої світової війни, Чупринка майже не писав і не друкував.

Це були роки, коли він не мав права в'їзду на Чернігівщину, жив у Києві досить безладним життям літературної богеми, вбиваючи час у харчівнях і шинках на Деміївці або на Подолі. Там усі його знали і любили, навіть злодії і проститутки з гордістю називали його "нашим поетом". Але в цей самий час Чупринка також часто відвідував публічну бібліотеку і читав там цілими днями, був постійним відвідувачем сальону молодих українських письменників, де захоплювалися новими течіями в

Ігор КАЛИНЕЦЬ

МУЖНІЙ ВІРШ

О. Мінькові

Споконвіку дослухаємось голосові крови,
волочимось волоком, аби тільки далі пливти.
О Перуне, ошедри нашу дорогу громом,
дай на Царгород-брамі прибити щити.

Споконвіку дослухаємось голосові крови,
за ненаситцями-порогами здвигаємо власну Січ.
О Мати Божа, не остав без свого омофору
нас у надхненні погиблицю-ніч.

Споконвіку дослухаємось голосові крови,
з двадцятим віком важко дається нам стик.
О Вітчино Вітччи, не скупи нам своєї покрови,
на нашому гербі хоч пензлі, як списи, схрести.

* * *

"На городі бузина,
а в Києві дядько..."

чорти під бузиною
зняли вереск
об'їдаються ягідцям

от і вересень
погіддя

біла хмарна
коруговна
теліпається
на дзвінці

а в Києві
дядько
тихий та нищий

самому
люциперові
з лисої гори
лиже п'яти

вже й по чортячому
п'ятакає

от і вересень

російській і французькій поезії та мріяли перещепити їх на український ґрунт. Богами в цьому колі були: Едгар По, Бодлер, Верлен. Чупринка часто деклямував цих поетів у російських перекладах. Він так часто деклямував Верлена, що його самого жартома назива-

³) Вол. Дорошенко: "Грицько Чупринка (короткий нарис життя й діяльності)" в книжці: Гр. Чупринка. Твори. Перше посмертне видання під редакцією Павла Богацького, Прага, 1926, стор. IX-XXIV.

ли Верленом, на якого він був схожий з виду. З 1909 р. почав виходити журнал молодих "Українська хата". Чупринка постійно співпрацює в тому журналі аж до його закриття 1914 р. Бере участь у полеміці "Української хати" проти органу "старших" — газети "Рада". У ці роки безнадії і занепаду Чупринка убивав час, як міг. Та при всьому тому песимізм жило в ньому передчуття недалекої грядущої зміни. В рецензії на книжку Хоткевича "Вони" Чупринка писав: про "грізні вибухи боротьби" і нездібність людей "угадувати ті події зарання" ("Українська хата", 1909 р., кн. VII-VIII).

"Грізні вибухи боротьби" пролунали вже через вісім років після того, як Чупринка написав ці слова. Чупринці випала доля бути співцем, трубадуром Української Національної Революції. Ряд його поезій широко увійшли в ужиток розбурханих мас, граючи ролю національних гімнів. Композитор Стеценко переклав "Льодолом" Чупринки на музику і його виконував майже кожний із численних професійних і аматорських хорів того часу. Це була пісня Національної Революції. Ось дві строфи з неї:

Без упину, без утоми
В бурі, в гromі, в льодоломі
З-під зимової кори
Міцно вирвавсь Дніпро старий.
Царство сонце
Тоне, тоне,
Бо прийшла весна...
Хто ж могутній забороне
Встати й нам од сна?

Відавши народнім масам настрої національно-революційної весни і радості, Чупринка й сам практично працює для перемоги. Він не забуває свого вибору і свого призначення — подолати "смертю смерть". Не вступає до жадної з партій, що тратили сили на взаємопоборювання, хоч симпатизує більше партії соціалістів-самостійників, як переважно військовій. Вступив добровільно до українського війська, став козаком 1-го українського полку імені Богдана Хмельницького, разом з полком вирушив на фронт, був зразковим вояком і мав великий вплив на козаків, які його любили і поважали.

Як тільки радянська Росія почала свої військові напади на Українську Народню Республіку, Чупринка став до бою з напасниками; в липні 1919 року, на доручення Повстанчого Комітету в Києві, Чупринка організує повстання на своїй рідній Чернігівщині з метою дезорганізації більшовицького запілля. Історик пише: "Ім'я поета між селянством на Чернігівщині було таке популярне, що йому не треба було оголо-

шувати ніяких відозв. Чули люди, що "Григорій Оврамович отаманом став" і самі йшли до нього".

Та ось нерівний бій. Нечисленний і кепсько озброєний загін Чупринки в Броварських лісах оточили три добре організовані більшовицькі полки. Повстанці два тижні одбивали ворога. Вірний своїй тактиці збереження людей і передбачаючи поразку, Чупринка своєчасно наказав повстанцям поодинокі непомітно розсіятись і вислизнути з оточення на Полтавщину. Так урятовано найцінніше — життя людей, та ще людей активно бойових. Чупринка знав, що в цей час у Києві в казематах ЧК його мати й сестра сидять у ролі закладників, чекаючи розстрілу. Чупринка прорвався до Києва і з'явився в ЧК з пропозицією обміняти своє життя на звільнення матері й сестри. Матір і сестру звільнили. Чупринку посадили під розстріл. Українське громадянство, почувши про загрозу розстрілу Чупринки, вжило всіх заходів для врятування поета — бойового улюбленця мас. На оборону Чупринки виступили навіть українські комуністи-боротьбісти. І якось пощастило врятувати поета від розстрілу. Але більшовики вивезли Чупринку у відомий тоді спеціально для українських в'язнів утворений Кожухівський концтабір під Москвою. У цей час, поки герой сидить під посиленою вартою за колючими дротами далеко в центрі Росії, — на Україні, дія за дією, розгортається трагедія молодої республіки, взятої під удари з усіх чотирьох сторін світу. З великим спритом і ризиком для життя Чупринка тікає з концтабору і пробирається на Україну, окуповану Росією і приборкану органами і військами ЧК. Іде до Києва і тут зразу ж стає не тільки членом, а душею Центрального Повстанського Комітету України. Вся Україна горіла тоді в місцевих повстаннях, які старався об'єднати Центральний Повстанком. Офіційні російські дані подають, що літом 1921 р. на Україні ЧК арештувало 6.000 місцевих повстанських комітетів. Україна не хотіла підкорятись напасникові. "Киплячий казан" — так назвав тоді Україну один московський кореспондент. ЧК вжила свою найсильнішу зброю — заслала в повстанський рух і організацію багато провокаторів і агентів. Центральний Повстанком викрито, виарештовано і розстріляно. Це сталося 28 серпня 1921 р. Серед 39 розстріляних членів Повстанкому був і Григорій Чупринка.

"Крізь біографію Чупринки хижим свистом свистить смертоносна стріла. Фатальний кінець його був наперед означений, він логічно закінчував ту жакобу боротьби, те вічне горіння, те повсякчасне напруження, що ними пульсувала істота цієї людини. Революція — це

справжнє ім'я його біографічної музи. Вірші ж його — це тільки зрадливо-короткі побачення з музою поезії. Тільки піна його життєвого клекотання”⁴).

Поет-новатор, борець, “цілий чоловік”

Свою цікаву тезу про “стильову біографію, як головний твір Чупринки”, Маланюк послабив тим, що протиставив її поетичній музи поета, майже цілком знецінив поетичну творчість Чупринки.

Тим часом у дійсності борець і поет доповнюють один одного, творять один образ Чупринки, як франківського “цілого чоловіка”.

І як борець, і як поет, Чупринка був дійсною силою, практичне історичне значення якої і досі ще не досліджене.

Кілька слів про реальні історичні наслідки праці і боротьби Чупринки. Історія вже записала революційно-аграрні рухи Чернігівщини, як значний складник революції 1905 р. Чупринка ж був одним із успішніших і здібніших провідників тих селянських рухів. Переляканий відвагою революціонерів, царський уряд послав проти них на Чернігівщину війська і спеціально уповноваженого генерала. У цих боях гриміла підготовка Української Національної Революції 1917 р. Коли зброя стихла, Чупринка продовжував боротьбу своїм поетичним словом.

Історичне значення мала і видатна роль Чупринки в славетних повстаннях 1918-21 рр проти окупаційних військ і органів радянської Росії на Україні. Жертва Чупринки далеко не була даремною. Помітивши витривалість, героїзм повстанців, Ленін почав думати про потребу якогось компромісу з Україною. Уже через місяць після розстрілу Чупринки вийшов декрет московського раднаркому про право селян на приватну торгівлю хлібом, а згодом і закони, що легалізували українську культуру в радянській системі. Україна дорогою ціною, але відвоювала перепочинки на десять років, протягом яких витворила своєрідний український культурний ренесанс, історичне значення якого не вигасло й досі.

Відомо, що головним керівником української держави, політики і навіть повстанської боротьби був Симон Петлюра. Менше відомо що Чупринка як поет і борець, став символом і живим втіленням тієї завзятої боротьби, яку всю пов'язано насамперед з одним іменем — з іменем Петлюри. Треба з усією силою підкреслити, що поезія Чупринки від початку до кінця (1921) була бойовим голосом “петлюрівства” навіть тоді, коли “петлюрівства”, як такого ще й не було. Ігноруючи, а то й прямо висміюючи політичну незрілість, безхребет-

ність українського політичного руху “між двома революціями (1905-1917)”, Чупринка розгорнув у своїх поезіях прапор революційно-аграрних рухів українського селянства (напр. вірші “Зима”, “Слізний жарт” та ін.). Він заторкнув у своїй поезії також і тему робітництва (“Робітницька думка” й ін.), підніс у віршах отой цілий “лихий соціальний недосвіт” і переклав соціальні мотиви на мову національно-політичну (вірші “Невже?”, “Розкішний степ... убогі села...”), а понад усе став ісповідником категоричного імперативу свободи, власної гідності людини і нації (“Маніфест”). Чупринчині пісні терпіння, боротьби і свободи стають, хоч і не врівень, у славетний ряд “невольничих пісень” боротьби й протесту, від Шевченка до Лесі Українки. Вірші Чупринки були дуже популярні, широко знані в масах населення України. Це тема окремого дослідження, але є підстави допускати, що сам Симон Петлюра формувався на політичного лідера незалежної України не без впливу поезій Чупринки.

Ще більший вплив на маси мали поезії Чупринки, писані в час і на теми Української Національної Революції в 1917 р.

Виникає питання: чи могла епігонська, безформна, естетично слаба поезія здобути таку велику популярність і вплив? Очевидно, ні. Треба погодитись із твердженням Павла Богацького, головного дотепер дослідника життя і творчості Чупринки: “Значення тієї поезії Чупринки лежить у формі її. Він був у нас під цим оглядом одним із новаторів і яко такий був тим, хто в'яже в один ланцюг нашу передвоєнну модерністичну літературу з поколінням, що виступило під час революції”. (Павло Богацький, цит. праця), стор. XIX).

Це правда, що хорей, ямб і їхнє дактилічне комбінування в поезіях Чупринки назагал звучать монотонно, що образність його поезій і запас літературних ідей небагатий. Та при всьому тому Чупринка переборов той важкий, майже волячий ритм і характер українського вірша, як його міцно вмурували в нашу поезію післяшевченківські епігони, до Грінченка включно. Коли бойово-наступальний, молодечо-оптимістичний настрій борця дав його поезії особливий чупринківський тон, ритм стрибка і удару, то особисті і національні страждання, терпіння кинули на цей молодечий тон контрастом чорну стрічку трауру. На поезіях Чупринки (нехай і недостатньо) просвічує відблиск трагедії видатної людини, що витримала майже всі іспити української Мойри, яка пере-

⁴) Євген Маланюк. “Чупринка і проблема біографії”. (Там же, стор. 168).

городжувала хід тієї незламної людини. Поєднання майже дитячої наївності з глибоким відчуттям особистого і національного горя дали такі строфи, як цей образ колоніально-поневоленої нації.

Розкішний степ... убогі села,
Це ти, мій краю чарівний?
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний.

Мільйони людей (дітей, юнаків і дорослих) знали і повторювали ці формально майже наївні, але невідразні своїм впливом рядки. Новиною для читача були навіть чупринківські "дзеньки-бреньки", ота чисто **зовнішня** музикальність і облекшення українського вірша (їх потім використав Тичина, творячи **внутрішню** музикальність поезії).

Відблиск трагічного на поезії, так, навіть на "дзеньках-бреньках" Чупринки, в пляні його стильової біографії — це один із ключів до загадки його чисто поетичного впливу на сучасників і його особливого місця як у поезії, так і в цілій історії української трагедії двадцятого століття. Він знав це замолоду, готуючись стати під стінку.

О, ні, постій — не саркофагу
Ти ранній труп свій оддаси!
Тому, хто знав красу і звагу,
Дорога ляже до краси.

ДОДАТКИ ДО СТАТТІ Ю. ЛАВРІНЕНКА

Найкращим моментом для загального повстання на Україні в 1921 році був серпень місяць. У той час на Україні вже була підготована густа сітка повстанських організацій і в масах був настрій для боротьби з більшовиками. І коди б українські повстанські відділи виступили з Польщі в цей час, то успіх цієї акції був би великий. Але цього не сталося. В рішальний момент (повстання мало початися 1 вересня) поляки не дали зброї. Це мало фатальні наслідки для цієї справи.

Взагалі треба сказати, що поза всіма іншими причинами дві головні обставини відіграли рішальну роль в тому, що ця повстанська акція під проводом Ю. Тютюнника не дала бажаних наслідків. Насамперед власна необережність Тютюнника і всіх тих, що підготували цю справу. Звичайно, підготовка повстання мала провадитись в строгій тайні. Тим часом про це знала вся українська еміграція. Наприклад, у Тарнові і в таборах наших інтернованих відкрито говорилося про підготову повстання на Україні. Не диво, що більшовики були докладно поінформовані про цілу справу. Як потім виявилось, навіть в самому штабі Тютюнника були більшовицькі агенти, як

напр., підполк. Снігірів, сот. Заярний та ін., що були відповідальними співробітниками Тютюнника: Снігірів керував оперативним відділом в повстанському штабі, а Заярний був державним інспектором при Київській групі, на чолі якої стояв Тютюнник³¹).

Через своїх агентів більшовики до подробиць знали про діяльність повстанського штабу у Львові. Як пізніше стало відомо, вони за допомогою своїх агентів використали всеукраїнську повстанську організацію, що мала назву "Національна Козаха Рада" з осідком у Києві. Ця "Козаха Рада" поділила Україну на райони, де були організовані повстанські відділи, нав'язала з цими відділами контакт, а також з Тарновом і з штабом Тютюнника у Львові і чекала наказу про загальне повстання. А коли прийшов час і відділи Тютюнника почали готуватися до вимаршу на повстання, то "Козаха Рада" була зараз же викрита більшовиками, а всі організації, які вона об'єднувала, знищені. Вже в кінці червня штаб Тютюнника мав відомості, що більшовики почали розкривати й нищити повстанські організації, особливо на Правобережній Україні. Часто траплялося, що агенти Тютюнника не встигали ще прибути до наміченого місця, як уже їх виявлено, заарештовано й розстріляно.

Так само не уникли більшовицького розгрому й ті повстанські організації, що працювали незалежно від "Козачої Ради" в контакті з т. зв. "Всеукраїнським Повстанським Комітетом" на чолі з Антоном Бондаренком на Брацлавщині. Цей Комітет мав осідок в с. Обідне біля Немирова і об'єднував навколо себе повстанські загони таких повстанських отаманів, як Заболотний, Богун, Лихо, Вовк, Біда, Трейко, Орел, Пугач та ін., що оперували під загальним керуванням делегованого Петлюрою полк. Карого-Яворського переважно в районах: Винницькому, Брацлавському, Балтському, Гайсинському, Липовецькому і Уманському. Майже всі ці повстанські загони, в наслідок більшовицького терору, а почасти через внутрішню дезорганізацію, до кінця липня вже не існували, а їх отамани здебільшого або були убиті в боях, або розстріляні в більшовицькому полоні.

(І. Мазепа. — *Україна в огні і бурі революції 1917-1921*, частина III, Вид-во "Прометей", 1947 р., стор. 101-102).

³¹) Про зрадницьку діяльність Снігірева та Заярного мені оповідав на еміграції М. Палій, один з ближчих співробітників Ю. Тютюнника. Він казав, що Заярний, як пізніше виявилось, ще з 1913 р. був членом партії російських більшовиків під іменем Єфімова і що це він допоміг боль-

ІНТЕРЛЮДІЯ

З роману "Вік туги"
(The Age of Longing)

Артур Кестлер (Arthur Kestler) народився 5-го вересня 1905. Журналіст і письменник, багато подорожував, жив кілька років на Близькому сході, перебував в Іспанії під час громадянської війни. Іспанські події вилікували його від захоплення комуністичними ідеями: 1938 р. Кестлер виходить з партії й розпочинає активну боротьбу з комунізмом. Роман "Темрява опівдні" приносить авторові всесвітню славу. "Вік туги" з'явився 1951 р., за два роки до смерті Сталіна, але тим більше вражає влучність деяких авторових передбачень. **Ред.**

Дивна погода вперто тривала.

На початках звідомлення подавалися звичними фразами про "найгарячіше 11-е вересня з 1885 р.", "найсильнішу бурю над Атлантиком за двадцять сім років" або чимось подібним, спертим на дані, зібрані бороданями з метеорологічних станцій (їх, правдоподібно, називали "метеорологічними реєстраторами" чи "молодшими статистиками від погоди"), людьми з єдиною амбіцією в житті — мати змогу оголосити "15-е липня з найглибшим снігопадом, коли-небудь зареєстрованим"; однак, треба гадати, була серед них і опозиційна

шевикам у 1923 р. заманити Тютюнника на совітську Україну і там його знищити.

2. Повстанський рух

Грабування України російською большевицькою владою ще підсилило повстанський рух, особливо на селі. Навіть після поразки російської "білої" армії Врангеля в Криму, в жовтні 1920 р., та після катастрофи армії УНР в листопаді, в Україні було не менше 40.000 повстанців, що боролися проти російської окупації, як **організована активна сила**. (Збірник справоздань, Харків 1921 р.). Про розмах цієї боротьби свідчать трофеї, які здобула російська червона армія в війні з українськими повстанцями рр. 1920-1921: 43 гармати, 1812 скорострілів, 31.788 рушниць 2.312 шабель, 3.902 револьвери і т. д. (Збірник справоздань). Протягом 1921 р. органи большевицької влади в Україні заарештували 6.000 повстанських організацій ("Комуніст", Харків, 11 лютого 1923 року).

(Панас Феденко. — *Український рух у ХХ столітті*, Лондон. Вид-во "Наше слово", 1959. 214).

фракція, що пристрасно видивлялася "15-е липня, найближче до середньої статистичної" або "найнормальніше літо з 1848 року". Слід також припустити, знаючи ментальність людини доби до-Змужніння, що ті дві фракції — відповідно прозвані "апокаліптистами" і "нормалістами" — ненавидили одна одну з не меншим запалом та люттю, ніж будьякі дві політичні партії, філософські школи, державні департаменти чи літературні кліки.

Цього разу апокаліптисти здобували перемогу за перемогою, фортуна, безперечно, їм сприяла. "Найгарячіше 11-е вересня з 1885 р." хутко поступилося "найгарячішому дневі у вересні з 1852", а згодом — "найгарячішому вересневі у реєстрах". На цю пору щоденні дані про погоду поволі перемандрували з традиційного місця внизу першої колони останньої сторінки вгору першої сторінки. Запаморочені успіхом бородані-молодші реєстратори починали вже мріяти про стрічку Почесного легіону чи Ордена Британської імперії другого ступеня, бо їм — точнісінько як грачеві, котрому щастить у рулетці, чи власникові виграшного лотерійного квитка — здавалося, що якимось незбагненним чином сенсаційна погода залежала від них.

Однак мало хто зважав на їхній піднесений настрій. Спека й посуха (зумовлена найменшою кількістю опадів у місяці вересні з 1866 року) знищили озимину, випалили славнозвісні англійські луки, зупинили низку гідро-електростанцій. А це, видима річ, призвело до звичайних немилих наслідків: спершу до урядового закликати економити воду та світло, згодом до обмеженого постачання струму на виробництва і т. ін. Населення Європи, у якого за недавню роки виробилася непереборена відраза до всіляких обмежень, економів, ставало чимраз дразливіше і вразливіше на погоду. Силеца мобілізованих літаків та гелікоптерів намагалися викликати дощ, розбризкуючи срібло-нітрат і сухий лід на мізерні хмаринки-баранці високо в тропосфері, але зусилля спричинило лише короткі місцеві бурі та ряд нещасливих випадків серед самих дощоробів, що потрапили в область обмежених, але шалених нападів атмосферичного кашлю, зумовленого хемікатами. Газети друкували видобуті з архівів мудрі статті про соняшні плями, одинадцятирічні цикли й магнетні збу-

рення, а чутки-невігласи сукали нитку про незбагнені наслідки останніх випробувань У-бомби та радіоактивний туман. Чутки живилися різною розбіжністю між повідомленнями американської та всесоюзної преси про нещодавній вибух У-бомби в Уральських горах.

Був то нечувано могутній струс, відлуння якого записали сейсмографи половини земної кулі, струс, окутаний велетенською непроникною оболонкою офіційного відмовчування з боку всесоюзного уряду. Минув цілий тиждень, поки Союзне пресове агентство подало куце і сухе повідомлення, де — мало що не вибачливим тоном — говорилося про "успішне випробування" найбільшої в світі У-бомби. Як тільки почули про це, Державний департамент Сполучених Штатів опублікував серію фотографій. Фотографії зробив такий собі капітан Бондаренко із Всесоюзних повітряних сил, що його вислали у висотну розвідку над місце вибуху і який, углявши те, що відкрилося перед його очима, зазнав глибокого потрясення і якстій вирішив "іти в Капую". Він полетів на південь, двічі заправив літак паливом — в Оралі й Ташкенті — добувся Персії і зголосився до американської місії.

На перший погляд, фотографії не справляли жахливого враження. Взяті з великої висоти, вони зображали панораму досить мальовничої долини, оточеної диким гірським краєм, з середнього розміру вирвою посередині. Од вирви розходилися бліді концентричні кола — як у кратері вулкану, коли зазирнути в нього з пташиного лету, — які, очевидно, позначали межі спустошення. Під лупою, однак, на спустошеному просторі вирізнялися дрібненькі цяточки правильної форми. Саме вони збудили цікавість капітана Бондаренка і змусили спускатися все нижче й нижче, наперекір виразній інструкції та небезпеці радіації. Фотографії, зроблені з середньої і низької висоти, зраджували різкий факт, який зумовив Бондаренкову втечу закордон. Дільниця, де випробувано бомбу, знаходилася майже в центрі великого, модерного, густонаселеного індустріального міста. Судячи з кількості й розміру будинків, у місті мусило бути щонайменше п'ятсот тисяч мешканців.

Хоч збереглися тільки поодинокі будови, не трудно було розпізнати, що все то нові залізобетонні споруди: великі правильні куби та довгі будівлі прямокутної форми, обладнані електростанціями, трансформаторними установами і дротами високої напруги. Цілком ясно, то були заводи й лабораторії. Місто розкинулося строго геометричним півколом, отож, виходить, його плянували і будували з певною метою.

Капітан Бондаренко, милий, енергійний, хоч

Василь СТУС

* * *

Порожні мчать автомобілі —
ні водія, ані керма,
ані душі в порожній тілі —
ні в тобі власної! — нема.

Дороги в'юняться лякливо,
сховавши голови в хвості,
їх затискає перспектива
і б'є пропасниця мети

Куди біжиш, рабине руху?
Куди стремиш, стофарий сказ?
Куди простер заклану руку
безбожникові богомаз?

Немов з пожеж, з аеродромів
залізні янголи летять,
а він кошлатить сиві брови
і гне в Христа і в Богомать.

8. VI. 1968.

не бог вість якого розуму чоловік, кружляючи над мертвим містом, дійшов висновку, що його збудували, заселили і обладнали за останнім словом техніки з виразною ціллю знищити ради експерименту. Хоч він уважав такі заходи непотрібно жорстокими й марнотратними, та це була не його справа, і він міг би пройти повз неї здвигнувши плечима, як робив уже не раз, зіткнувшись з подібно незрозумілими рішеннями Уряду; до речі, енергійний порух плечей, що струшував усю верхню половину тіла, був Бондарековим найкрасномовнішим жестом. Однак, знизивши літак майже врівень з дахами, він запримітив, як то тут то там з румовищ повитикалися людські подоби й заворушилися серед обгорілих трупів. Їхню увагу привернув відай шум моторів, і вони силкувалися кликати на поміч. І їхні рухи і спосіб пересування вражали незвичайністю: усі до єдиного з доброго десятка отих створінь повзали навкарачки, очевидно неспроможні зіпнутися на ноги. Божевільні вони, сліпі, очманілі з болю, а чи все те разом — неможливо було визначити. Так чи сак їхній вигляд так приголомшив Бондаренка, що він повернув ніс літака в напрямі Персії, маючи "розумову рівновагу, тимчасово порушену", як полюблюють говорити англійські коронери, констатуючи самогубство. А коли було вже запізно, коли він передав фотографії й дещо плутано розповів про бачене, спав йому на думку правдивий здогад.

Правда, звісно, полягала в тому, що ніхто не руйнував міста навмисне, воно згинувало випадково. Та й було то, до речі, не звичайне місто, а — як поза всяким сумнівом вказували фотографії — велетенський завод для виробництва У-бомби та, можливо, ще якоїсь іншої

експериментальної зброї, спеціально збудований в одній з найнепрístupніших закутин Уральських гір. Компетентні американські чинники з деякого часу знали про його існування, але тримали ті відомості в таємниці. Виглядало цілковито неймовірним, щоб всесоюзний уряд свідомо нищив свій найновіший і найважливіший запобіжник, що помагав утримати "мир завдяки силі". Певно котресь примхливо-нестійке ядро трітійму не схотіло коритися людській волі, або, може, хтось із місцевих фізиків раптом вирішив, що найрозумніший вихід — злетіти в повітря вкупі з заводом і всією примусією. Яка б не була причина, а це був безумовно — говорячи мовою статистиків — "найпотужніший струс у реєстрах", а одночасно відчутний крок назад для Союзу.

Після опублікування фотографій знову на цілий тиждень запанувала глибока мовчанка. А тоді вибухла друга бомба, певна річ, математична й дипломатична. Прибрала вона форму офіційної заяви Союзу, адресованої до світу взагалі. У ній говорилося, що урядова "комісія для розслідування недавнього вибуху на території Казахської республіки встановила незаперечні докази, що вибух спричинила надпотужна атомовна бомба американського зразка, скинута з літака, приналежного до повітряних сил "ворожої країни". Безприкладно злочинний акт агресії занапастив "десятки тисяч

дітей, жінок і чоловіків, затруднених на будівництві мирного об'єкту: широкомаштабної зрошувальної системи, що мала обернути неродючі гірські схили у квітучі виноградники й плянтації бавовни. Уряд Союзу Волелюбних Народів застерігає за собою право вжити відповідних самооборонних та відплатних заходів щодо ворожої країни, відповідальної за підступний акт неоголошеної війни. Як засіб перестороги уряд оголошує часткову мобілізацію збройних сил, закриває кордони для будь-якого сполучення та припиняє телефонний і телеграфний зв'язок з закордоном.

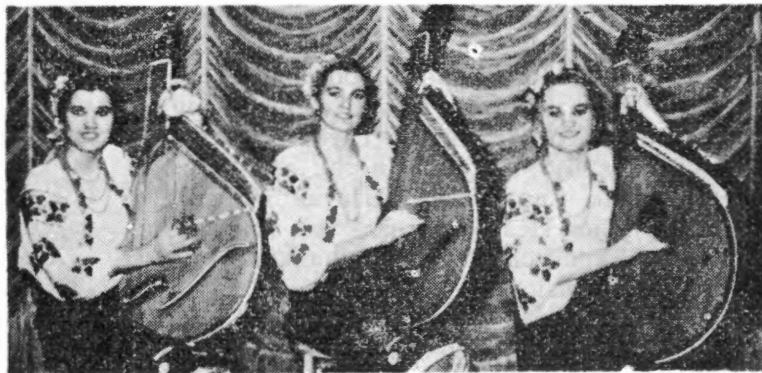
А ще Союзна преса надрукувала дрібним шрифтом коротке повідомлення, що керівника Союзного агентства новин, який видав попереднє комюніке про "успішне випробування", арештовано за поширення "неправдивої інформації про причини вибуху", і що він у всьому признався.

Певна річ, нове відкриття Союзного уряду викликало обурення, паніку й замішання на обох гемісферах. Загальні страйки в Італії та Франції супроводилися масовими демонстраціями "за мир", демонстранти зчепилися з поліцією, побили вікна в кількох американських консульствах та спалили в деяких портах вантажі померанчевого соку американського виробництва. У Франції країні ліві домагалися негайно судити президента Сполучених Шта-

МИСТЦІ

З УКРАЇНИ

В МОНРЕАЛІ

На виставці "Людина і її світ" в Монреалі виступають на концертах в радянському павільйоні визначні мистці з деяких республік СРСР, а також і з України. Серед них є наше славне тріо бандуристок — Валентина Третьякова, Ніна Павленко і Неля Москвина (Бут). Концерти відбуваються щодня вечорами і потривають до кінця літнього сезону.

Наші бандуристки в Канаді — вдруге. Останній раз вони виступали з концертами по містах Канади в листопаді й грудні 1969 р. разом із нашим знаменитим співаком Андрієм Кикотем.

Тріо бандуристок користується в Україні і да-

леко поза її межами великим успіхом. Їхня оригінальність, досконала техніка і чудові голоси полоняють слухачів. Це тріо вже побувало в Англії, Франції, Австрії, Угорщині, Норвегії, Індонезії, Індії та багатьох інших країнах.

Думаємо, що хтось із складу нашої редколегії поїде до Монреалю і побачиться з ними перед концертом чи після концерту. Якщо вдасться там побувати, то напишемо, що побачимо й почуємо, як це робив свого часу редактор Волиняк.

А шафа в "Г. У." нехай собі далі грає ту саму понуру нуту, як кращої не хоче і не вміє.

І. П.

тів — як воєнного злочинця. Консервативні газети пропонували оголосити Європу неутральною територією та вважали бажаною зустріч американського президента з новим батьком народів для розмов про світовий мир. Організація прогресивних пацифістів закликала на знак міжнародної доброї волі створити фонд допомоги потерпілому місту. Заклик стрівся з небувалим відгуком — гроші й дарунки полетіли з усіх кінців земної кулі, мов ті жертвні офіри, щоб умилювати богів, відвернути їхній гнів. А тому що дарова поміч завжди супроводжується з прихильністю й доброзичливістю, то Союз уже багато років не втішався таким приязним ставленням до нього, як зараз. Навіть його найзапекліші вороги мусили визнати, що — принаймні в цьому випадкові — керівники Союзу виявили подиву гідну стриманість, не розпочали війни одразу.

Уряд Сполучених Штатів виглядав жалюгідно серед такого загального збудження. І чим частіше він повторював "Ми цього не робили", тим глибша підозра закрадалася навіть у прихильників. Ситуація ще погіршала після необачного виступу одного залюбленого в рекламу сенатора, голови котроїсь там спеціальної комісії. Під час телевізійного інтерв'ю він вельми серйозно заявив: "Я напевне знаю, що наше сумління в даному випадкові чисте. Це зробив хтось інший". Таке твердження вибивало ґрунт з-під офіційної версії про випадковість вибуху, в яку на той час уже й так ніхто не вірив. "У пляновому соціалістичному виробництві немає місця для випадків", — заявив новий Батько Народів у солідній чотиригодинній промові, добра половина якої була присвячена їдко-іронічному розгляді історичних подій у світлі "теорії випадковості" Державного департаменту: "Треба чекати, що віднині у майбутньому учнів так званих шкіл у так званих Сполучених Штатах вчитимуть, що Брут убив Цезаря випадково (сміх), що імператор Нерон спалив Рим випадково (сміх), що Тіт зруйнував Єрусалим випадково (сміх), що турки покорили Константинополь випадково (сміх) і так далі". Поки він дійшов до того, як Наполеон випадково спалив Москву і був випадково розгромлений російською армією (прикладів вистачило б ще на годину), — охриплі слухачі умлівали й плакали, регочучись. Відтоді кожна прогресивна людина не могла не зашарітися на саму згадку про "теорію випадковості", а слово "випадок" стало інтернаціональним дотепом.

До речі, це був перший відкритий виступ нового Батька Народів, виступ у сенсаційно новому тоні. Люди раділи, що замість сухуватого дидактичного стилю його попередника неждано з'явився делікатний гумор, відомий

пізніше як "соціалістичний сарказм на службі миру". Майже негайно соціалістичний сарказм став загальноновизнаним стилем союзного життя, літератури й мистецтва. Союзні газети наперебій друкували портрети Серафима Панферовича Полюшкіна, стахановця від сарказму, що спромігся на п'ятсот сорок сім ущипливих висловів за одну-єдину годину. Чимало редакторів, мистців і письменників позбулися своїх становищ та накликали на себе громадський осуд за "недостатню увагу до боротьби на фронті соціалістичного сарказму". Однак веселощі аж ніяк не поліпшили становища: війна могла спалахнути кожної хвилини. Люди прислухалися до бурхливої зливи соцдотепів, а у самих зуб на зуб не попадав.

Після деякої проволоки Державний департамент висунув пропозицію, щоб міжнародня Комісія спеціалістів розслідувала причини нещастя й оголосила світові свої висновки. І всім аж відлягло: Союзний уряд одразу на те погодився. Спішно скликали Раду Безпеки — вона не збиралася вже кілька років, — щоб устійнити порядок дій. Однак дебати затяглися, бо зацікавлені сторони ніяк не могли дійти згоди щодо резолюції. У резолюції США говорилося, що "Всесоюзний уряд мусить передати в розпорядження Комісії всі наявні відомості та запевнити всебічну співпрацю й підтримку розслідуванню на місці". А в резолюції Союзу сказано, що "Всесоюзний уряд мусить передати в розпорядження Комісії всі наявні відомості та запевнити всебічну співпрацю й підтримку розслідуванню". Першою поставили на голосування резолюцію Союзу; та дарма що тексти різнилися всього словами, Сполучені Штати і їхні прибічники голосували проти, після чого союзні делегати обурено покинули залю. Таким чином, Сполучені Штати ще раз натаврували себе в очах прогресивної світової думки саботажниками миру й міжнароднього порозуміння.

Аж ось, коли напруження дійшло крайньої межі, всесоюзний уряд видав нову заяву, яка змусила людей по всіх усядах спершу оніміти з дива, а відтак полегшено зідхнути. У заяві сказано, що урядова Комісія союзних спеціалістів скінчила розслідувати обставини нещодавнього вибуху на території Казахської республіки і підтверджує свої попередні висновки, що "вибух спричинила надпотужна атомна бомба американського типу, кинута з літака повітряних сил ворожої країни". Однак Комісія на підставі додаткових незаперечних доказів мала змогу точно визначити згадану ворожу країну: нею виявилася Заяча Республіка. За докази правив арешт і зізнання не кого іншого як пілота, що з наказу свого уряду виконав злочинне і підле завдання. Скинувши

бомбу, він утратив контроль над літаком, мусів приземлитися серед якихось уральських урвищ і після кількадежного блукання в горах був схоплений дозором Союзної Безпеки, все ще маючи у кишені письмовий наказ кинути бомбу та детальну мапу околиці. Під час арешту пілот заявив: "Визнаю, що заподіяв злочин проти людства з наказу підступних зверхників і хочу заспокоїти докори сумління щирою сповіддю про диявольські махінації мого уряду проти Союзу Волелюбних Народів". Відкритий суд над ним відбудеться за кілька днів.

Як уже згадувалось, незмірна хвиля полегшій розлилася по всьому світі. Вона повністю затопила слабенький писк протесту Уряду Заячої Республіки. Уряд той негайно скинули і його місце зайняли члени Об'єднаної партії Миру й Прогресу. Коли новий уряд звернувся до Союзу по військову допомогу для захисту від внутрішніх ворогів (прохання це ласкаво задовольнили ще перед тим, як уряд його висловив), Сполучені Штати та пов'язані з ними держави були більше ніж раді обмежитися врученням протестаційних нот, виписаних на спеціальних формулярах, і на тому заспокоїтися.

Недавно в дипломатичних колах запровадили у вжиток друковані формуляри, що набагато полегшили працю різних канцелярій. Формуляри були складені на взірець форм, які вживають страхові компанії при зголошенні нещасливих автомобільних випадків. Дещо пишномовний текст формулярів було набрано розкішним курсивом і тільки дату, місце й характер явного порушення договору, закону чи загально визнаних інтересів лишилося вписати від руки. Протестаційні форми ділилися на п'ять категорій: "Д" (доброзичлива), "Х" (холодна), "Г" (гостра), "С" (сувора), "С²" (дуже сувора), "СГ²" (сувора і дуже гостра). Як правило, дипломатичні суперечки зводилися до послідовного обміну протестаційними нотами, і тут не мало значення чи перебиралася вся гама від "Д" до "СГ²", чи лише якась її частина, бо поки доходило до форми "С" або "СГ", випадок, проти якого висловлювали початковий протест, звичайно ставав доконаним фактом. Громіздкі шифровані інструкції, що їх у минулому уряди посиляли своїм закордонним амбасадорам, тепер скоротилися до куцих реплік, на зразок виразів з полярної гри в карти, з яких найчастіше вживалося "два очки вище".

Так іще раз розвіялася хмара, в переносному розумінні, звичайно. Справжня хмара — ота дивовижна спіральної форми з'ява, що на знімках капітана Бондаренка кільчастим змієм височіла над мертвим містом — гнітила громадську свідомість. Що вона: розтає, зростає

чи пливе? І якщо пливе, то в якому керунку? Наперекір заспокійливим заявам експертів, що глузували з припущення про вплив на західноєвропейський клімат радіоактивного згустку, баченого більше як місяць тому за далеким Уралом, забобонний обиватель продовжував добачати якісь таємні зв'язки проміж вибухом-велетом і незвичною погодою.

Нарешті 2-го жовтня найгарячіший осінній період в історії запису погоди кінчився. Пішли зливні дощі, температура впала до звичайної, молодші статистики від погоди нормативної фракції вилізли з барлог і взялися доводити, що — коли взяти за вихідну точку сонцезворот минулої зими — загальна кількість опадів і середня температура в холодку, обчислені для цілого відтинку, наближається до ідеальної середньої більше, ніж за будь котрий рік од 1903. На лихо, десь тиждень за два після першого дощу епідемія досі невідомого різновиду простуди розхвилювала і без того зденеровану громадськість. Типовий перебіг хвороби починався триденним нездужанням, дуже схожим на звичайну простуду, але з вищою гарячкою. Потім наступав період начебто видужання, що тягнувся від десяти до п'ятнадцяти днів. У хворого з'являлися ознаки надмірного прийомного збудження, мов у людини під чаркою. Для третьої і останньої фази показовими були рвоти, нестерпні болі голови й зорові порушення невралгічного типу: поле зору хворого розділялося навпіл вертикально чи горизонтально, і поки на одній половині видимість лишалася нормальною на другій усе тьмарилося, розпливалося, а то й зовсім зникало. Симптоми трималися від десяти до п'ятнадцяти днів, після чого наступало — оскільки можна було судити — повне видужання. Смертних випадків було мало, та й то їх викликали побічні ускладнення або загальна слабкість організму.

Як на біду, одним з перших захворів на нову хворобу капітан Бондаренко, що, за виразом американського відео-коментатора, "насьорбався редишаної юшки*)" більше, ніж будь-яка істота на землі". Це викликало поновну хвилю забобонного переляку, такого впертого

*) "Редишана юшка" — розповсюджений жаргонний вираз тих часів не зовсім зрозумілого походження, що ймовірно виник в Англії на взірець "горохв'яної юшки", відомої кокнівської назви густого жовтуватого лондонського туману. Поки не дійшло до справжнього випробовування, населення Європи не мало ясного уявлення про розсіану атмосферну радіацію, її пов'язували з хмарами, млого чи густим туманом. Звідси, можливо, "радієва юшка", що згодом перетворилася на простірну "редишану юшку".

й такого поширеного, що нову епідемію прозвали "Бондаренковою хворобою", наперекір однозгідній думці представників медичної професії, що радіоактивні впливи не можуть викликати подібних симптомів. Між іншим, вірус "Бондаренкової хвороби" невдовзі потому ізолювали Кроненберг та Дітл з університету Джона Гопкінса. То виявився вірус, збожеволілий од навали нових антибіотиків і од зусилля пристосуватися до них та виробити в собі кращу стійкість. Таким чином зайвий раз доведено необгрунтованість людських побоювань.

Та у страху очі по яблуку, загал і далі нервувався. А коли на початку листопада завбачливий британський уряд вирішив безкоштовно забезпечити кожного носія Національної Реєстраційної Картки кишеньковим гайгерівським лічильником та парасолею, що захищає од радіації, — нервування ще збільшилося. Щоправда, міністер внутрішніх справ, започатковуючи серію радіо-виступів, одразу пояснив, що це звичайнісінький освідомний захід, розрахований на те, щоб привчити населення мислити категоріями модерної зброї та розвинути в нього почуття безпеки і певности. "Ви пам'ятаєте, — пригадав він наостанок, — як до дідька тяжко було тягнутися з противогазами всю минулу війну, хоч ні разу не довелося їх ужити. Сподіваюся, що нове причандалля виявиться так само зайвим, але що ви все таки триматимете його під рукою і в доброму стані, бодай зважаючи на великі витрати, пов'язані з виробництвом, а гроші ті бралися в основному з податків, тобто з вашої власної кишені".

Виступ викликав низку протестів од єпископів та духівництва, обурених безприкладним уживанням слова "дідько" в радіопередачі. "Куди ми дійдемо, — писав єпископ кентенберійський, — якщо члени Кабінету даватимуть народові негожі приклади вживання лайливих слів?" Справу порушили в Палаті Громад у визначений для запитів час. Кількоро молодих лейбористів пробували захистити промову, посилаючися на те, що вислови типу "дідько з ним", "дідько б його забрав", "хай йому дідько" і т. п. так глибоко вкорінилися в американській розмовній мові, а з неї перейшли в красне письменство, що навряд чи слід їх і далі вважати образливими словами. "Тут не Америка!" — залунали вигуки в залі. Кінецькінцем міністер внутрішніх справ та Британська Корпорація Радіомовлення попросили вибачення. Всі лишилися задоволені, і справа швидко забулася.

Та не забулась вона у Франції, де меткі приватні підприємці заходилися масово продукувати гайгерівські лічильники та парасольки і розвинули жваву торгівлю. Коли добротні, але

незграбні британські лічильники нагадували почеплений на ланцюжок дідусів годинник, то французькі зразки робилися для чоловіків у вигляді автоматичних пер, а для жінок — губної помади чи пудернички. Одна фірма випустила їх навіть у формі браслетів на щиколотки, що під впливом радіації мали б постукувати, мов кастаньети. А вже щодо парасольок, то не було кінця-краю розмаїтості їхніх форм, кольорів та оздоб. Оскільки дія парасольки залежала од вмонтованого в неї кола електричного струму, яке начебто мусіло не то поглинати, не то відхиляти радіацію, то цілком логічно, що струм одночасно використовували для живлення невеличкого замаскованого радіоприймача.

Ніколи ще бульвари не здавалися такими веселими, як у соняшні дні пізнього листопада, коли юрми людей походжали під різнобарвними парасольками, окутані легеньким серпанком мелодії з Національної Радіовисильні, мов та процесія фігурок музикального годинника. Чи варто було звертати увагу, що чутливі Г-лічильники безнастанно приходили в сум'яття і вказували на смертельну дозу радіації кожного разу, коли включався холодильник або пилисос? Парасольки ж мали властивість накопичувати статичний заряд на тих, хто їх тримав, і спричиняли тріскотливі іскри при потискові рук, поцілункові та іншому тілесному контакті. Що за райська пожива для карикатуристів та авторів пісеньок! "О моя рибонько, та радіація..." стала найпопулярнішою в сезоні.

Однак незабаром з Лівого боку залунали голоси різкого протесту. Професійні псувачі настрою, що ніколи не дадуть людям спокійно повеселитися, зчинили галас: мовляв, "масі" не по кишені купувати коштовні причандалля, і тому вона лишається без охоронних засобів, а упривілейована буржуазія в той час всіляко себе убезпечує. Щоправда, одночасно вони запевняли, що прилади, спродувані довірливим покупцям, цілковито неефективні, і це дещо псувало аргументацію, бо якщо прилади справді нідочого, то, виходить, і багаті й бідні були на одному возі, отож досягалася демократична рівність. Потім вибухнув голосний "скандал парасольок", бо стало відомо, що серед осіб, які мають найбільше акцій Товариства по виробництву парасольок (*Societe Anonyme pour la Fabrication des Parapluies Anti-Radio-actives*, скорочено "SAPAR") є військовий міністер, член радикально-соціалістичної партії. Уряд мусів уступити. Спалахнули поновні страйки й демонстрації. Тоді новий уряд урочисто пообіцяв, що кожен громадянин одержить безкоштовно гайгерівський лічильник і протирадіоактивну парасольку найвищої якості, як

CONTRA SPEM SPERO

Українці в усьому світі цього року урочисто відзначають 100-ліття з дня народження своєї великої поетеси Лесі Українки. Відгукнулися на цю річницю всі наші сусіди, а серед них і поляки. У журналі "Культура" (Париж, ч. 6/285, 1971) надрукована стаття польського письменника і літературного критика Юзефа Лобовського про Лесю Українку.

Подасмо (скорочено) переклад цієї статті. Пропускаємо місця, які стосуються життя Лесі Українки, бо він нам усім добре відомий. У вступі автор зазначає, що Лесю

тільки їх спродукують відповідну кількість. Тепер і незалежні і залежні Ліві підняли бучу, запевняючи, що заява уряду — незаперечний доказ його наміру вести політику війни та агресії на допомогу банкірам Вол Стріту.

Помірковані ж ліві висловлювали жаль, що Уряд непродуктивно витрачає державні кошти, замість того, щоб зосередити всі зусилля на підвищенні життєвого рівня. А екстремісти переконували масу "не приймати зловісного причадалля імперіялістичних підпалювачів війни, щоб не стати спільниками їхніх загарбницьких розрахунків". Суперечки відбувалися в площині чисто теоретичній, бо перші партії розподілених урядом лічильників та парасольок були вже поглинуті чорним торгом, переправлені до Бельгії і продані з чималим зиском.

Так минали золоті осінні дні, складаючися на валку прочан: то вони налякані грабіжниками, то заклопотані, а то й радісні та захоплені своїми пригодами, дарма що почуття втомі від подорожі у невідоме все нарастає. Дні минали, минали й коротшали, і була якась приреченість в щоденному зменшенні проміжку між сходом і заходом сонця та неухильним збільшенням ночі. Звісно, після зимового сонцезвороту процес піде наопаки; а проте, чи можна у наші часи мати певність навіть у цьому? По найгарячішому вересню за людської пам'яті спалахнула епідемія, дивнішої за яку ніколи не знали, а відтак виникли різні перебої в радіо-передачах, а клинцюваті зорі й кутасті блискавки пахали телевізійні екрани. Пізніше з'ясувалося, що всі ті дивовижі не мали ніякісного зв'язку (хіба лиш у забобонній уяві натовпу) з кільчасто-спіральною хмарою над Уралом. Виглядає, що Мати-Природа сама оголосила війну нервів наймолодшому блудному синові, бажаючи остудити його кровосумішну хіть заволодіти її священним атомовим лоном.

Переклад з англійської

Оксани СОЛОВЕЙ

Українка у зростанні українського письменства і національної свідомості українців відіграла велику роль.

РЕД.

Перша збірка Лесиних віршів вийшла 1893 року під заголовком "На крилах пісні" — заголовок цей відповідав моді тодішнього часу. Вона привернула до себе увагу досконалим опануванням версифікаційних форм. Це не була ще, видима річ, висока поезія, хоч у той час, кінець XIX ст., могла здаватися чимсь винятковим. Особиста лірика, яка рідко виходила поза межі поверхового відчуття; шляхетне, але також поверхове суспільничанство, нарешті деколи народні мотиви — як це нагадує нашу (польську — прим. наша) Марію Конопніцьку і, мабуть, не в найкращому вигляді.

З Конопніцькою (Марія Конопніцька 1842-1910; польська письменниця) зближували Лесю Українку дуже подібні погляди. Нині в СРСР роблять з Лесі як не комуністку, то в усякому разі письменницю, дуже зближену до марксизму і майже предтечу більшовизму. Та то є очевидне фальшування і надужиття. Леся була радше типом ліберальної позитивістки і демократки, вона, розуміється, також, як і всі тогочасні інтелектуали, частенько інтересувалася сіціалізмом і всякими революційними напрямками. Від того до комунізму — дорога дуже далека.

Була вона українською націоналісткою. Але не в тому від'ємному значенні, яке слову "націоналізм" надали пізніші, а передусім наші часи. У похмурій ночі царських утисків, яка (ніч) у часи молодості Лесі Українки нависла над Україною, Леся належала до тих, ще в той час нечисленних, які казали "contra spem spero" і закликали до відродження історичної національної свідомості.

Радянські історики літератури роблять наголос на суспільні погляди письменниці, відсують у тінь її національно-самостійницьку настанову. Ця настанова виявилась найсильнішою і найбільше недвозначно в короткому творі "Бояриня". У тому творі поетка висунула в різкій формі справу принципового антагонізму двох культур: московської і української (дія відбувається в XVII ст.). "Бояриню" замовчують у радянських виданнях про Лесю Українку, навіть не згадують, що такий твір існує. Розуміється, про виставлення його на сцені нинішньої України не може бути й мови.

Повторюю свою думку, якою, може, не один український читач буде боляче діткнутий: Леся Українка не була визначною поеткою. Гарні думки, шляхетні почування, верси-

фікаційна штука не вирішують мистецької вартості твору. У найкращому випадку вона є відповідником уже згаданої Марії Конопницької чи інших поетес-супільниць нашого часу з чільною Габрієлею Містраль на чолі. Те, що остання дістала в 1945 р. нагороду Нобеля, нічого ще не вирішує. В усякому разі, це не рівня ні Марії Павліковської, ні Анни Ахматової, ані Марини Цветаєвої чи інших.

Також не є вона, хоча уважають це за непопушну істину, найвизначнішою українською поетесою. Напевно в ліриці перевершує її Оксана Лятуринська, яка також як і Леся, походить з Волині, або ще Олена Теліга, яка трагічно загинула в повному розквіті творчості.

Леся Українка завдячує іншому родові літератури своє високе становище в літературі, а саме драматургії. Коли б жила довше — драматург дозріває, звичайно, довше за ліричного поета — мабуть, створила б драматичні твори високої вартості. А й те, що по ній залишилося з драматургії, безперечно вище за її лірику, як і в цілому невдалі довгі спічні поеми. "Лісова пісня" стоїть гідно побіч таких творів, як "Балладини" Словацького, не посоромиться перед "Зачарованим колом" Лусіяна Ридля та твору — на жаль, недоціненого — "Затопленого дзвону" Гавптмана. І що найцікавіше в "Лісовій пісні" — це ліричні частини цієї драматизованої казки, хоча б оце кінцеве: "Трай же, коханий, благаю!..." — своїм ліризмом виступають на перше місце серед віршів, які в задумі мали бути ліричними і яким поетеса надавала набагато більше значення.

Поетеса досконало володіла різними ритмічними і строфічними формами, але часто захоплював її білий вірш, який завжди був підживлений виразним, енергійним ритмом. З найбільшим успіхом Л. У. пристосувала його в драматичних творах, хоча і до них впроваджувала часами риму, наприклад, у "Лісовій пісні".

Леся була письменницею свідомо заангажованою, розуміла своє життя і творчість передусім з погляду громадського — безнастанного служіння своєму народові, насамперед його найнижчим верствам... Здобувалася вона на виразно революційні вияви, але в основному вкладалася в позитивістичний проєкт, з тією істотною різницею, в порівнянні з іншими письменниками, що вона не відмовлялася від безпосередньої боротьби.

Автор уважає за найтипівіший для її настанови вірш, написаний 1900 р. — Лесі тоді було 29 років, у який вкладає її вся поетично-соціальна програма — "Де поділися ви, голоснії слова..." (автор переклав цей вірш польською мовою — і переклад звучить дуже добре).

На підставі таких творів не легко визначити політичний родовід поетеси. Посилання на те,

що вона читала "Капітал" Маркса, мала контакти з представниками революційного руху, в 1910 р. переклала з польської мови відому брошуру Самуеля Дікштейна "Хто з чого живе", або що під час виборів до Другої Думи була тимчасово арештована царською поліцією, — все це ще не докази. Молода, інтелегентна і обдарована жінка, яка з моральних і емоційних причин протиставилася докколишній дійсності, мусила цікавитися скрайніми громадсько-політичними напрямками, з марксизмом включно. Але від того до мнимої претечі большевизму дуже далеко.

Інтимне життя Лесі? Мало про це знаю, але здається, що й найбільше обізнаний дослідник біографії Лесі не багато зможе сказати. Як свідки, залишаються вірші. Але і в них не знайдемо слідів, які провадили б до ефективної анекдоти. Є в них прояви, які свідчать, що у неї були сильні почування, але коли вони тільки з'являлися, вона майже завжди уміла їх сховати в густому тумані стриманої ніжності, вслід за чим ішла меланхолія скороминущості, усвідомлення того, що таке щастя для неї недоступне.

Яку ж дати остаточну оцінку? Я на самому вступі відзначив, що Леся Українка відіграла величезну роль в розвитку українського письменства і національного розвитку. Це твердження ще не визначає вартості її літературного доробку. Не завжди сила думок і культури збігаються з мистецьким рівнем. Бувало і буває ще й тепер, що радше пересічний письменник відіграє велику роль, а визначний буває відсунений у тінь. Яку роль відіграв, який слід залишив за свого життя Кипріяніс Норвід? Ніякої ролі і ніякого сліду! В інших літературах знаходимо такі ж або подібні випадки.

Не зважаючи на Шевченка, на Куліша, українська література довго не могла вийти на широкий шлях, завжди була зіпхнута під укіс російською адміністрацією чи цензурою. Перший том віршів Лесі Українки появився у Львові, а не в Києві, бо в Києві був у силі тоді декрет з 1876 р., який забороняв на терені російської імперії видавати книжки українською мовою, за винятком історичних документів і т. зв. "популярної літератури" як, наприклад, календарів, житій святих, легенд і казок. Навіть тим виданням накидувано російський правопис, щоб у вимові зблизити українську мову до російської. Тим самим українську мову зведено до рівня підрядного діалекту, на підставі якого не може бути вартісної літератури. Ці драконівські обмеження трохи послабились по кількох роках, але аж після революції 1905 року прийшла деяка свобода для розвитку української культури.

На переломі двох століть Леся належала до

тих нечисленних письменників, які (передусім Іван Франко) вивели літературу свого народу з глуші, з етнографізму і провінціалізму. До багатьох своїх драматичних творів ввела Леся універсальну тематику і проблематику і то в такому обсягу, про який і не снилось її попередникам.

На ліричних творах, насамперед з першого періоду, все ще тяжіли всі народні "красоти": всі оті типові здрібніння, різні "соловейки" і "оченята", "серденька" і "квіточки", "тихесенькі вітерці" і "дошик дрібнесенький" та "пісеньки", що пливають "просто від серденька" і т. д. Але порівняно у Лесі було того не так багато, одне слово не стільки, як в інших її сучасників, а з бігом часу у неї їх все меншало.

Уже після смерті Лесі Українки Микола Зеров кинув клич "До джерел!" — до джерел європейської культури і цивілізації. Леся йшла тим самим напрямом, хоч ніколи не дала теоретичного обґрунтування такої тенденції. Вирватись із заплутаних стежок етнографізму, створити українську літературу як одну з європейських і універсальних — це було основою і заповітною мрією Лесі Українки.

Але до універсальності доходять щойно тоді, коли вже врятовано свою власну національну тотожність; інакше ж буде безплідне, отже й нецікаве наслідування. Саме про врятування тієї тотожності і йшлося Лесі Українці, як і декому з її сучасників. Гіркий сміх і жаль, просто жах огортає читача, коли з хрестоматії української літератури, виданої в Варшаві 1963 р., він довідується, що це поетеса, "яка розеивала на підставі літератури свого народу найвищу культуру слова, належала до визначних українських революційних демократів". А про самотійність своєї батьківщини наче б Леся і не мріяла.

Вірші Лесі Українки, за винятком деяких фрагментів, які мають більш ліричне насаження, належать до історії літератури, а часто навіть до бібліографії. Драматичні твори мають набагато кращу позицію, а щодо "Лісової пісні", то маю сміливість пророкувати їй довге життя, а може навіть не смертність.

Громадсько-культурні заслуги — то окрема проблема, як і досягнення з ділянки літературної критики. Леся Українка володіла добре кількома мовами, орієнтувалася досить добре в тогочасній європейській літературі, давала свої власні критичні оцінки. У політичному відношенні вона піддавалася різним оманам. Така оптимістична епоха була тоді. І чому дивуватися молодій, знесиленій хворобою і до певної міри екзальтованій жінці, коли такою самою оманою жило тоді стільки солідних соціалістів та досвідчених політиків.

Досить жваво цікавилася Леся польськими

подіями і літературою, а її праця "Уваги про найновішу польську літературу", видана 1901 року, наробила тоді трохи шуму. То був період, коли відродження української літератури дуже цікавило польських письменників і діячів: Болеслава Лімановського, Олександра Свєнтоховського, Болеслава Вислоуха, Елізу Ожешкову, Владислава Оркана, Яна Каспровича та ін. Ще тоді було досить людей доброї волі — як з однієї сторони, так і з другої.

Як виглядала б творчість Лариси Косач, коли б вона народилася у вільній і незалежній батьківщині і якби від ранніх років не впав на неї тягар громадського і національного обов'язку? Важко на це дати відповідь.

На мою думку, Леся була вродженим драматургом, а що не видала з себе більше, ніж видала, то, поперше, через передчасну смерть, подруге, через брак конфронтації із сценою. Я цього не певен, але здається, що за життя Лесі жоден її драматичний твір не був поставлений на сцені. І цим вона ділила долю свого нещасливого народу.

Якось так сталося, що, пишучи про Лесю Українку, я весь час порівнював її з Марією Башкірцевою, маляркою і письменницею-початківцем. Вона також хворіла на туберкульоз, але померла значно молодшою — мавши двадцять чотири роки. Євген Маланюк колись переконливо доводив, що Башкірцева була українського походження, хоча ніколи не признавалася і вважала себе росіянку. Чи витримала б таку поставу, коли б прожила довше?

Маємо перед собою два приклади до вибору — кожному можна вибирати те, що на його думку є типовим. Два приклади — дві поетеси. Анна Горленко, відоміша як Ахматова, була російською поеткою, хоча українського походження. Олена Теліга, що виховувалася у російському дусі — майже до зрілого віку, стала українською поеткою. Божий дух навіщає туди, куди і як хоче. Часами не хоче, не звертає уваги, оголошує неутралітет — і тоді діють інші чинники.

Лариса Косачівна не вагалася ні хвилиночки, по котрому боці стати, хоч у її часи заявитися цілковито по українському боці було для неї непосильною посвятою. Але вона не вагалася! "Contra spem spero!" — Без надії сподіваюсь...

Отже, не сперечаймося з приводу літературного місця Лариси Косач — Лесі Українки. Незалежно від того, де це місце визначимо, та хвора дівчина, яка не зазнала щастя в особистому житті, стала одним з дороговказів на історичному шляху українського народу. Дотепер цей шлях завжди йшов від однієї Голготи до другої. Але будьмо детерміністами! Ідім за поетесою! *Contra spem spero!*

Переклала Дарія СІЯК

ЕСТЕТИЧНИЙ ДЕКОРУМ

(Ганна Черінь, "Травневі мрії", поезії, 1970)*

Декларативний вірш "Травневі мрії" взятий як назва збірки. Авторка сама запитує: "Чому травневі?" Відповідь, здавалося б, риторична: "бо в травні сади зацвітають вишневі". Але за цією ніби риторикою приховано глибокий сенс. Травень — пора року, коли тільки перше царство природи — царство неорганічне лишається незмінно байдужим. Тим часом друге царство — царство рослин, як і третє царство — тварин і четверте царство — людина, стимульовані органічною потребою, поспішають виконати своє призначення — цвітіння й запліднення образно алегоризовані як мрії.

"Мріють навіть річка і ліс

Мовою своєрідності...

Мрія — блукання без необхідності".

Але природно, що нас цікавить мрія лише в царстві людини. Тут вона настільки ускладнена, що виходить далеко за межі, визначені природою. Якщо в природі це тільки травень, то в людини "травневі мрії" не обмежені ні порою року, ні віком індивіда. Ці мрії

"В розмові підлітків біля школи

І в погляді волошковім..."

"У недбалій красі розплетених кіс,

Дошовою водою митих..."

Але для чого ж та недбала краса розплетених кіс, як не приваблювати того, кому хочемо стати за об'єкт уваги, любови. В царстві людини любов одночасно і органічна потреба і психологічна. Якщо вишня мріє тільки в травні і доти, доки відцвіте, то мрія в людини не обмежена ні порою року, ні травневим періодом віку особи, сказати б, періодом цвітіння організму.

Пора року, як і період віку людини, для мрій не мають значення:

"Травневі сні виринають у звичках,

Розцвітають днями морозними...

Виявляються навіть у черевичках,

Що їх чомусь куплено

менші на цілих два розміри".

Зрештою, поетка узагальнює необмеженість любови як психологічної потреби й заохочує до неї:

"Мрійте гарно, крилато, сміливо!

Мрію тільки травнево сама я,

На весні, восени, — неважливо,

Вересневих мрій не буває".

Так категорію мрії поєднано з категорією любови — психологічної потреби.

Уточнити дефініцію любови неможливо, хоч над цим задумувались теологія, філософія, психологія, соціологія, поезія. Любов — це незчисленна кількість явищ. Коли говоримо про матірню, батьківську, синівську любов, шлюбну, нарешті, про любов до предметів, до їжі, до батьківщини тощо, то в кожному випадку розуміємо цю категорію інакше. Тим то в різноманітних дефініціях категорії любови переважає метафоризація над логічними дефініціями. Як ось: "Любов — вибір глибо-

кого серця, вона відкриває значення перспектив". Або: "Любов — це творчість найшляхетнішого виду, розкішна потужність душі і тіла". "Любов — це хвиля, що виринає з дна нашої особистості і коли досягає поверхні життя, то виплескує з глибини мушлі й водорості". "Любов — це матеріал найвитонченішої тканини, що її можна бачити тільки зблизька." Це метафоричні дефініції, що їх творили поети. Майже те саме і в філософії. Платон пропонував різні дефініції, а серед них такі: "Любов — це божественне божевілля". Спіноза казав: "Щось чи когось любити означає бути щасливим і здавати собі справу, що щастя походить із того "щось" чи "хтось", тобто з об'єкта любови. Поет ренесансу П'єтро Бембо визначає любов як жадобу краси. Данте твердив, що любов рухає сонце й планети. Відомо, що Гайне в своїх романтичних поезіях вічно вагався між вищою фазою любови з естетичним декорум і нижчою фазою та взагалі висміював любов. Наслідком цього в нього така промовиста дефініція:

"Ти питаєш, дитино, що є любов?

— Зірка в купі гною"...

Зрозуміло, що під зіркою поет розумів вищу фазу любови, що її в людини повсякчас супроводить у практиці певна доза отого "гною" нижчої фази — еротики, порнографії, цинізму та нігілізму. Шекспір казав: "Наше життя зроблене з мрій". Сучасний філософ Тейяр де Шарден визначає любов як найуніверсальнішу, найдивовижнішу, найтаємничішу космічну енергію. Хто любить, відчуває її всюди, це стверджує Ганна Черінь:

"Чи мріяти вміють лілеї і мірти?

— Так, якщо правді краса тотожна".

("Вірню").

Однак, попри всі дефініції, в практиці лишається одна найпевніша дефініція: любов — це те, що почувають одне до одного чоловік і жінка. Про це почуття Ортега і Гассет кажуть, що воно має найдовшу історію, але лишається недослідженим. Існує твердження, що ідеї винаходять не філософи й науковці, а поети. Поети живлять філософію. Один із філософів нашого століття сказав: "Кожна філософія мусила б визнати, що вона доти носить несправедливо синонім мудрости, поки не зможе з'ясувати містерію любови, цієї світової сили в справжньому сенсі цього слова". Чи не внісон із цим твердженням звучать рядки в поезії Ганни Черінь, що підсумовує всі можливі дефініції й стверджує, що любов несполучна ні з якими дефініціями, вона їх не потребує:

"В книжках вам знайдуть пустослови

І випишуть формул із сто,

*) Стаття друкується в скороченому вигляді.

Та справжньої суті любови
Напевно не знає ніхто".

("Любов")

З кількох тез про сутність любови авторка приходить до висновку, що

"Може й не варто гадати,
Любов це, чи ні..."

Чи не важливіше й цікавіше поставити питання, що більше важить: любити чи бути любленим? Цю ідею підносить авторка увазі читача:

"Чи варт відміряти дарунки
Довірливим ніжним устам?
Лиш стільки ціни в поцілунках,
Скільки відміриш ти сам..."

Недвозначно підкреслено думку, що важливіше, як ти любиш, а не як тебе, скільки ти відміриш, а не тобі. Це своєрідне потвердження тези, що любленим може бути всякий, навіть той, хто й не вартий цього, але любити — це привілей обраних, тих, хто вміє любити. Уміти любити — це щастя, бути любленим — проблема. Хто вміє любити, для кого важливіше любити, ніж бути любленим, хто в першу чергу любить сам, а потім уже сподівається відповіди, в того любов — еманация:

"Я напишу без дати, без адреси
Листа тобі й пошлю кудись до преси...
І хоч призначу лист для тебе лиш, —
Хай всім на світі зробиться тепліш..."

("Без адреси")

Разом із тезою, що любити — проблема, не кожному приступна, авторка сягає дефініції мислителів у питанні значення любови як всеявної, універсальної, виключної категорії:

"Єдина любов дасть нам змогу
Всю вічність прожити за мить.
Любов не існує для того,
Хто просто не вміє любити".

("Любов")

Філософія "Травневих мрій" висловлена у вступному вірші. Вона не відштовхується від розуму, не ігнорує, рацію, не еменсипується від законів логіки, логічних приписів, а головне, не ухиляється від краси, від естетичного декоруму, від ідеального центру. Світ мрій у цих поезіях не позарозумовий, а конкретизований, хоч повний дива. Немає в цих мріях поривань у неозначену безформність.

Історія еволюції любови засвідчує одвічну боротьбу релігії, філософії, соціології, поезії за панування вищої фази любови, любови — психологічної потреби, оповитої в красу естетичного декоруму. Хоч релігія й не засуджує нижчу фазу любови, бож, створивши людину, Творець сказав їй плодитись і множитись, однак філософія, зокрема в особі Платона, з міркувань метафізичних, стала ігнорувати нижчу фазу любови й пропонувати тільки вищу, духову, естетичну. Ще далі пішли неоплатоніки, коли Плотін заявив, що йому соромно, що він має тіло. Наш сучасник Ортега й Гассет вибачається, що слово жінка звучить для нього непристойно. Так прагне він забути нижчу (органічну) фазу любови на користь вищої фази любови — психологічної потреби.

Але 19 століття з його матеріалістичною соціологією, з боротьбою за повний шлунок, за повне слугування тілу, за повну реабілітацію тіла викликало боротьбу й за нижчу фазу любови в практиці і в поезії. Ця боротьба з гаслами "ближче до природи", "нема любови, є лише інстинкт розмноження" тощо привела до аномалії з почуттям любови, що її маємо тепер у практиці й сучасній поезії, а надто в кіномистецтві. Знак нашої доби в аспекті любови — це еротоманія, порнографія, гомосексуалізм і інші збочення в практиці і в поезії. Категорію огидного в любові оголошено тепер за джерело оновлення любови й поезії. Замість пояснень, наведемо кілька прикладів із сучасної поезії й прози.

"Я знаю на розі того перукаря,
Що голить бородатим повіям
перед і пахви для любови".

(Емма Андіївська, "Риба і розмір")

Або ще:

"Не задивляйтеся на того бородача,
Що вихваляється величиною свого фалоса,
Як м'ясник, що вихваляє
М'ясо, засиджене мухами,
Поплескуючи по ньому долонею.
Запевняю тебе — його фалос
Не вартий старої підосви".

(Емма Андіївська, "Риба і розмір")

Не треба підкреслювати, що такого гатунку поезія затопила тепер книжковий ринок. Естетизація еротоманії, порнографії, гомосексуалізму й інших збочень стала документом нашої доби. Що це дійсно так, про це свідчить нобелівська нагорода письменникові Самюелеві Беккетові, в якого в творі "Остання зустріч Краппа" читаємо такі промовисті рядки: "Коли б я не глянув, вона завжди дивилась на мене... Я ліг на неї з обличчям на грудях і з рукою на тілі.... Костиста курва... — І як ви так можете в такому віці? — спитала. Я сказав, що зберіг для неї. Раз не досить лягти на неї"... Ці перлини в описанні любови належать нобелівському лауреатові, а разом це ж і санкція на таке трактування любови від тієї академічної комісії, що відзначила найвищою нагородою цього автора. Коментарі, можна б сказати, зайві. Мабуть, мешканці Содому й Гомори позаздрили б нашої сучасності.

Якщо додати до цього постанови деяких урядів (наприклад, постанова парламенту Данії 1-го липня 1969 р.) про скасування заборони порнографічної літератури та про навчання в школі дітей сексуальних проблем, то стане зрозумілим, що наша доба — це доба панування нижчої фази любови в практиці, літературі, кіномистецтві, поезії. Сучасна поезія намагається здерти з любови вироблені на протязі тисячоліть елементи краси, естетичного декоруму, показує еротичні моменти у всій їх тваринній огиді. Вищій фазі любови завдається глибокої травми розкладом гігієни любови, гігієни ідеалу. Ті елементи, що неспроможні піднятися над нижчу фазу любови, висувають контрверсію про зайвині естетичного декоруму, про зайвині вищої фази любови. Речники нижчої фази любови

в поезії затопили книжковий ринок, але все ж попри цей позірний тріумф вони в агонії. Без мрії, без естетичного декоруму вони не знають, куди йти. Та й справді, куди можна йти з порнографією, еротоманією й іншими збоченнями, як не в отваринення. З цією любов'ю людину вище від стайні не піднести. Тим часом вища фаза любови веде в безконечність досконалення. Незнищенну екзистенцію любови забезпечує тільки вища її фаза, естетичний декорум.

Авторка "Травневих мрій" має мужність у нашій добі абсурдної естетизації нижчої фази любови з її атрибутами — задущливою еротикою, порнографією й усіма збоченнями — висловлювати до них огиду та естетизувати прекрасне, а не відразливе. Естетичний декорум у неї — міра для любови. Колись казав Гете: "Якщо хочеш знати, що є пристойне, запитай у шляхетної жінки". Якщо хочете, скажемо, прочитати про естетизацію прекрасного в любові, прочитайте "Травневі мрії". Звичайно, тим, хто під любов'ю розуміє тільки утилітарну органічну мету, що веде до дітонародження, "Травневі мрії" нічого не скажуть. Бо тут любов електризується самою усмішкою, поглядом, доторком руки, як про це казав свого часу Данте: "Бо така усмішка жевріє в її очах, що я вірю в доторк основи її ласки, мого раю до мене".

Нижчій фазі любови авторка присвятила лише один вірш та кілька моментів у кількох інших. Зате з того одного вірша читач побачить, що шукати в нижчій, органічній фазі любови чогось великого, вічного, так само немає сенсу, як шукати величі в процесі їди, в праці шофера, доярки, свинарки, хоч би й орденоносною. Ось картина сучасного вияву нижчої фази любови та любовної ситу-ації:

"Вищать, мов на гвалт фанфари,
І чорний шаліє джаз.
Кругом пустоокі пари
Трясучкою тіпає сказ.
І сяють сукні модерні
Під сонцем сліпучих лямп
В розкішно вбраній черні,
І кожне лице, як штамп...
Стонога юрба однолика,
Хтивости млість неприхована...
Я знаю, що значать ці перески дикі:
То Брамса калічать

і ріжуть Бетговена".

("Джаз")

Спроба естетизувати нижчу фазу любови в одному з віршів цієї збірки показала, що для цього немає таких безмежних можливостей, як для поети-зації вищої фази любови. І для естетичного деко-руму в цій випадку не знайшлося нічого склад-нішого й вишуканішого, як кілька моментів з при-родного довкілля:

"Над лугами сонце сходить
І росу бере як подать,
А закохані не бачать,
Що вже минула ніч,
Що із них сміються квіти
Й пастуха уже з-під свити
Скоро збудить півня клич".

Нижча фаза любови не підносить настрою, не будить цікавих мрій, в ній не відкривається без-межність перспектив, хоч авторка й намагається оповити любовний момент у красу природи:

"Теплий вітер плечі гладив,
Ніч була, як синій рай...
І ніхто з них двох не ладен
Перший вимовить "прощай".

Крім нецікавих, що мають завжди один неціка-вий фінал, складників, нижча фаза любови не по-риває до вищості, до незбагненого, вічного:

"Не відпустить хлопця юнка!
Обняла притульно, в'юнко,
Аж волосся обвилось
Й заплелися поцілунки
У сипкі хвилясті коси". ("Прощання")

Нижча фаза любови — це єднання тіл, вища — єднання душ. Ті, хто дбає лише про єднання тілес-не, не забезпечивши єднання душ, зазнають ката-строфи. Така любов не вимагає психологічної на-пруги, але не має в собі того, що врізається в пам'ять, вона спрощена і її руйнує щоденність, обертаючи часом у протилежність — у бруталь-ність або й ненависть:

"Коли ж роздирають пвос
Життя спільно ткані сувої,
І лица, з природи вродливі,
Спотворені злістю, бридкими стають,
І в чорній словесній зливі
Помиами б'ють..."

("Смішне й страшне")

Несублімована нижча фаза любови закінчується брутальністю:

"І спершись об двері плечима,
Жалість жбурнувши в прорив,
Він розстрілює ту очима,
Що вчора боготворив".

Страхотливість дійсності, не опроміненої вищою фазою любови, викликає в авторки почуття жаху:

"Від цього так страшно, так страшно,
Як часом, — коли увреться під гору
Стежечки край!
Такого чорного горя
Нікому, Боже, не дай".

("Смішне й страшне")

(Закінчення в черговому числі)

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ОПАЛОВА ФІРМА

FUTURE FUEL OIL LTD.

and

SERVICE STATION

24-годинна, солідна і шкора обслуга
чищення і напрана "форнесів" безплатно.

945 Bloor Street W. — Toronto, Ontario

Office: 536-3551 — Nights: 762-9494

ПЕРЕЗВА

1

Уже,
 святкуючи печаль,
Прозоро світиться береза...
Мені вчувається перезеа
Прощальних смутків і ячань...
Свічадо осені
 свіча,
Пора одвічно величальна! —
Вона запалена клечально,
Вона згасаюча в очах...

2

Собори синього повітря
Над нами піднято вгорі,
Там сон жертвонних яворів,
Там ходить тиша, мов довір'я...
А тут, за прихистком воріт,
В пасльон опущене подвір'я...

Опалово горять поля,
Опалий сад гірчаво диха.
І ждуть, розкрившись, ніби книга,
Віконниць двоє віддаля...

І я притих... Я чую знову,
Як в чистій тиші, мов з роси,
До мене линуть на розмову
Землі моєї голоси...

Ідуть з глибин,
Ідуть суворі,
Немов зерну говорить корінь.

3

Послухай:
 я твоя рілля,
Мене ти завжди слухать мусиш.
Ти звідси сам, що звешся русич,
І кожне русло — звідділя,
Я суть твоя. Твоє начало.
Твоє зело,

 а не зола,
Списами списана ночами,
Крізь плач,
Крізь орди половчана
Все'дно до тебе я прийшла...

В граніт врізаючи леміш.
О, скільки впало тут завчасно.
Аби чужої не бідніш

Терен Віктор Васильович, молодий поет, працює інженером на київському заводі "Арсенал". Позаминулого року видав першу збірку віршів "Причетність", виступає в літературній періодиці з поезіями, підготував до друку нову книжку.

Сьогодні ниву мав ти власну!
І стільки в мене перейшло
Високочолих, битих боєм,
Аби і в тебе теж було
Своє, невипрошене поле!
Ото святе. Тож бережи,
Воно для тебе береглося.
Але, щоб син твій мав колосся, —
Свою зернину положи.

4

Зелене в березні зело
Забуте зав'яззю не буде,
А явить людям велемудре
Колоссям схилене стебло,
І є в тім правда без сблуди —
Все мусить жити, що жило...

Все мусить жити, що жило,
Чи плід, чи слово, чи людина.
І хай не зникне, мов лотина,
Ні чересло,

 ні джерело.
Спом'янем рідне, не чуже,
Своїх бояничів

 та воїв.
І пам'яті лиш той достоїн,
Хто власну пам'ять береже...

5

Але живе, повита сумом,
Свята, нескорена, гірка
Твоя гратована задума.
Твоя сльоза бунтівника
Ні кос-аралівська свобода,
Ні посіпак лжеголова
Твоєї правди від народу,
Твоєї думи не схова.
Такий, як є,

 стоїш понині
Над гнівно збуреним Дніпром.
Мислитель, з серцем селянина,
Кріпак

 з мислителя чолом.

6

Полоще визволений вітер
Полотнища осінніх площ.
Сполохані кореатиди
Пропаще падають під дощ.

Карнизів тріснуло залізо
Ховає ніч,
 але стривай:
Уже фатально перерізав
Трамвайну колію трамвай.

А на майдані, на майдані
Народ веде до ліхтаря
Свого пілата з п'єдесталю,
Свого останнього царя.

Вона,
Робочого рука,
Крута, напруга, чорнопала,
Згадала грати Кос-Арала,
И криваву кривду кріпака.

Лякливі тіні підворітні,
Тривожні шепоти вельмож...
Полоще визволений вітер
Полотнища осінніх площ.

7

О ви, найперші,
що з руїн
Своє невмерле рідне слово
Несли до світу яснотомово
Над царської сваволі тлін.
Аби кленове,
калинове
Воно стоптало вічну тінь...

Повік єдиним сонце буде,
Дніпро залишиться одним,
І слово скарбом золотим
Єдино ляже в наші груди...

Чумак, і Курбас, і Максим, —
Великі,
чесні,
незабутні!

8

Воздвигнеш стіни вельмидужі,
Густе забрало підбереш,
Але завваж:
твоя байдужість
Тебе й каратиме найперш.
Бо лиш тоді не буде всує
Тобою мислиме добро,
Як тричі зломлене перо
Твого народу біль почує.
І кожен виважений плід
Приходить завше многотрудо...
Таки стоїть на тому світ,
Таки стоять на тому буде...

Стихає ватра сонцеграю,
За день натовлена бджола
Останній промінь понесла,
Що ж я зробив? —
себе питаю.
Чи в цій перезві трудовій
Почують люди
Голос
Мій?

9

Де синіх весен перевесла,
Де перелесник у селі...
Поезіє, моя перезво,
Переклик рідної землі!
І все озвалося до мене,
І все назвалося моїм,
Клинописи осінніх кленів,

І перший сніг,
і перший грім.
І теплий верес,
що воскресне

На довгі поминки зимі.
Поезіє, моя перезво,
Переклик сонця і землі...
І те, що пройдено тобою,
І те, що треба перейти,
Переорати,

перегноїть,
Перебороти
й зберегти.
І кожна дума гостролеза
Мого народу на чолі...

Поезіє, моя перезво,
Переклик правди і землі!

("Літ. Україна", 19 січня 1971)

Фелікс КРИВІН

АБЕТКОВІ ІСТИНИ

АВСТРАЛОПІТЕКІВ знайдено в Африці, куди вони, можливо, втекли з Австралії, рятуючись від предків своїх — мавп, заважали їм еволюціонувати в бік людини.

АМАЗОНКИ. Жінки, що ні в чому не поступалися чоловікам, а де в чому навіть перевершували їх. Такими вони збереглися дотепер.

АПОСТОЛИ. Перші учні. Спочатку добре вчаться, потім розвивають учення. І завжди лишаються першими, але завжди — учнями.

БЛАЗНІ. Веселуни й дотепники, що зробили гүмор своїм фахом. Жили, як правило, при дворі, де вдалі жарти цінувалися високо, а невдалі коштували дорого.

ГЕРОДОТ — як припускають, батько історії. На жаль, рано помер і не зміг подбати про її дальшу долю.

ГІППОКРАТ. Усіма визнаний батько наукової медицини. На жаль, також порівняно рано помер.

ДЕЛЬФІЙСЬКИЙ ОРАКУЛ — провісник майбутнього, що жив за тих давніх часів, коли ще були пророки в своїй вітчизні

ЕПІГОН. Мавпа, якій не щастить стати людиною. хоч як вона намагається повторити вже один раз пройдений шлях.

ЕПОХА. Назва, що її дає собі будь-який відтинок

КІЛЬКА ДУМОК ПРО МІХАЙЛОВА І СТАЛІНІЗМ

Міхайла Михайлова, як Мілована Джіласа, вважають тепер визначним югославським ревізіоністом. Титул ревізіоніста прилип до нього випадково, бо Михайлов не комуніст і в своїх писаннях не ревізує комунізму, а просто відкидає його, як систему непридатну. Він критикує комунізм не з позицій марксизму, як це роблять інші ревізіоністи, а з позицій незалежного дослідника з помітними християнсько-демократичними мотивами.

Як відомо, за свої відважні думки про суть комунізму Михайлов уже декілька років сидів у титовській тюрмі. Найчастіше доводиться читати в пресі коментарі на вислови Михайлова в його книжці "Російські теми" або "Московське літо", написаній у 1964 році й пізніше виданій багатьма мовами. У цих коментарях Михайлов фігурує не тільки як авторитетний знавець комунізму, але й як експерт "російської душі".

"Московське літо"*) — це в основному критичні нариси про сучасну літературу й про зустрічі та розмови автора з численними советськими письменниками, вченими й студентами під час його перебування в Рад. Союзі літом 1964 року. Це був час максимальних надій на

десталінізацію й далекосяжні зміни в системі правління СРСР. Звичайно, ці надії позначились на книжці. Може саме тому на ній не було досі відгуків в українській пресі. Зрештою, є ще й інші причини, чому про Михайлова в нас пишуть порівняно мало. Він не політик, а теоретик-філософ. У своїх працях він майже не помічає національного питання ані в СРСР, ані навіть у Югославії. Про Україну він чув, через Україну проїжджав, але України фактично не бачив. Про українські справи в книжці згадано лиш пару разів, та й то випадково, у "всесоюзному" контексті. Наприклад, із жертв ежовських часів названо тільки Станіслава Косіора. З понад сотні рад. письменників і науковців вибрано тільки одного українця — "лаковщика" Олеса Гончара, у зв'язку з ленинською нагородою за "Тронку". Д. Затонський для Михайлова тільки "видатний радянський учений, спеціаліст із західно-європейської літератури". Про те, що Д. Затонський — українець, читач може тільки догадуватись, довідавшись, що Затонський переклав "Процес" Ф. Кафки українською мовою.

А все ж таки М. Михайлов висловлює чимало цікавих думок, особливо актуальних тепер,

часу для того, щоб позначити своє місце серед інших часів.

ЗОЛОТИЙ ВІК. Усім відомий Залізний вік, що міг би стати Золотим, коли б не його надмірна пристрасть до золота.

ІСТОРІЯ ВІДКРИТТІВ. Уже коли людина винайшла перші двері, вони шукали не входу, а виходу.

КАМ'ЯНИЙ ВІК. Століття панування на землі камення. Не можна забувати, що камені тоді були різні: м'які й тверді, дрібні й великі. Питома вага людини в суспільстві тоді визначалася тим, якої ваги в руці у неї був камінь.

ЛЕГЕНДИ ТА МІТИ. Старовинний поетичний жанр, що виник, найімовірніше, на Парнасі, поблизу Олімпу. (Парнас — гора, оселя муз, заввишки 2458 метрів. Олімп — гора, оселя богів, заввишки 2983 метри). Кожен, хто сходив на Олімп, бачив у ногах своїх вершину Парнасу.

ЛИЦАРСТВО. Вік у вік блукаючи по дорогах, лицарі здичавіли, відбилися від своїх дам і стали справжніми розбійниками.

ПАМ'ЯТКИ СТАРОВИНИ. Усе, що старовина залишає на згадку нащадкам. Існують пам'ятки, залишені навмисне (твори писемности, живопису, архітектури), і пам'ятки, залишені через недогляд (справи, що компромітують). Оскільки кожний час

згодом стає старовиною, він повинен подбати заздалегідь про ті пам'ятки, які він залишить.

ПЕРИПАТЕТИКИ (ті, що гуляють). Молоді греки, котрі гуляючи створили свою філософію. І не тому, що гуляли вони в садах академії — хіба мало в нас у садах академії гуляє людей! — а тому, що гуляли вони з Арістотелем. Бо коли хочеш розвивати науку, важливо не тільки з ким ти працюєш, а й з ким гуляєш.

ПІРАМІДИ. Посмертні палаци фараонів. Приклад того, як у надзвичайно пишну форму можна вкласти дуже мізерний зміст.

СЕРЕДНІ ВІКИ — віки не те, що середні, а просто таки погані.

ФАКТИ — солдати історії. Вони завжди підкоряються генералам.

ХРАМИ НАУКИ. У IV столітті до нашої ери в Атенах було два вищі навчальні заклади: Академія Платона та Арістотеля і бочка Діогена.

ЧУЖИНА — завжди чиясь батьківщина.

ШУМЕРИ. Малокультурні люди, що стали фундаторами однієї з перших культур. Бо не завжди культуру творили культурні люди.

ЮВІЛЕЇ. Стовпові версти на путівцях історії.

ЯРЛИК. Тимчасове посвідчення, що видається історичній особі або події. Інколи на дуже тривалий час.

коли сталінізм знову підносить голову на просторах нашої вітчизни. Наприклад, під час суду, на запит прокурора, як він смів порівняти радянські концентраційні табори з гітлерівськими таборами смерті, Михайлов відважно відповідає: "Це я зробив не випадково. Я вважаю, що сталінізм нічим не ліпший за фашизм... Тоталітаризм завжди однаковий, незалежно від того, чи він фашистський, чи сталінський, незалежно від вивіски та соціальної системи, в якій він діє". Радянським концентраційним таборам відведено в книжці окремий есей.

В есеї "Психологія гомо-советікуса" Михайлов характеризує відомий тип рад. комуніста, відповідального за злочини і за сталінізм як такий. Головною прикметою цього особливого типу автор вважає його безкритичне сприймання й цілковиту, щирі апробацію всього, що вирішили партійні верхи. Його другою прикметою, на думку Михайлова, є наївний і навіть неусвідомлений "езуїтизм", цебто вузький, войовничий догматизм, непримиренний до будь-яких чужих поглядів. Гомо-советікус і досі позбавлений почуття історичного минулого. Для нього світ постав щойно в 1917 році. Все з-перед 1917 року йому цілковито неістотне й нецікаве. Малоцікавим для нього є й усе те, що діється поза сферою виключно радянських впливів.

"Глибоке переконання, що всі немарксистські мислителі — це або капіталістичні вислужники, або неморальні ідіоти, визначає якусь іще психологічно незрілу побудову цього гомо-советікуса", — стверджує Михайлов. А для ще більшої ефективності своїх аргументів він висловлює думку, що нині немає в усьому світі консервативнішого суспільства за радянське, в якому навіть найменші зміни, як ось нові краватки, танці чи й ширина штанів — викликають сильний спротив.

Як би хто не писав про Рад. Союз, у написаному завжди буде бодай 50% правди. Дана Михайловим характеристика "гомо-советікуса" вірна, може, й на всі 100%. Але все ж таки Михайлов робить, на нашу думку, кардинальну помилку, ототожнюючи сучасне радянське суспільство з "гомо-советікусом". Тут він, сам не помічаючи того, став несвідомою жертвою навалі комуністичної пропаганди. Звичайно, коли оцінювати рад. суспільство по надзвичайно низькому рівневі, хвалькуватому тонові й закостеніло-вбогому змістові підрадянських писань, то й справді можна прийти до висновку, що рад. суспільство ще й сьогодні складається переважно з примітивних, напівписьменних, фанатичних і супер-консервативних сталінських "гомо-советікусів". Але ж насправ-

ді велика більшість рад. громадян, партійних і непартійних, уже давно навчилася не сприймати своєї преси, радіо та всіх офіційних виступів серйозно. Зрештою і сам Михайлов визнає, що під час своїх зустрічей в СРСР він дуже рідко натрапляв на описаних ним "гомо-советікусів", натомість часто зустрічав цілком нормальних, освічених людей з критичним розумом, які домагаються кращих можливостей для вияву своїх думок та переконань.

У цих своїх прагненнях підрадянське суспільство виявляє досі, на жаль, замало рішучості й послідовності, допускаючись у щоденному житті забріханості і практикуючи подвійний моральний стандарт. Сам Михайлов стверджує, що в своїх стосунках з підрадянськими людьми він часто був здивований межами їхнього цинізму. "Подвійний стандарт і велика доза нещирості — це невід'ємна частина щоденного життя підрадянської людини", — твердить він (стор. 159).

Треба сказати, що це не лише обмежені партійні бонзи, але й нормальні, освічені й навіть критично-наставлені люди приймають позу бездумних "гомо-советікусів", як тільки вони стають відповідальними радянськими працівниками чи коли просто покличуть їх "до мікрофону". Вони знають, що брешуть, що чинять негідно, що обдурюють і себе й інших, однак продовжують цю абсурдну антилюдяну гру. Чому вони це роблять навіть після припинення сталінського терору — це, мабуть, найбільша таємниця нашого століття. Якщо б знайти на цю хворобу ліки — світ, може, став би цілком іншим.

Звичайно, всяка довговічна система правління впливає на людину, посилює або послаблює певні риси людського характеру. Комуністична система в практиці не сприяє плеканню найкращих людських характерів, ані найкращому доборові керівних кадрів. Але ж людина також впливає на систему. За шабляоновість, бездум'я, нещирість і помпезну самозакоханість наших емігрантських верхів т. зв. естаблішменту, не слід звинувачувати Сталіна чи будь-яку систему правління. Наш народ переможе практику сталінізму тільки тоді, коли в своїй більшості справді активно захоче його перемогти. Боротьба зі сталінізмом — це насамперед боротьба з неправдою й нещирістю у себе самих та в своєму найближчому оточенні. Довженко, наприклад, довів, що таку боротьбу можна успішно вести навіть у найтяжчі часи безглузлого терору.

Михайлов твердить, що молодь в СРСР "фанатично ненавидить навіть найменшу брехню в суспільному й приватному житті". Якщо ця ненависть до брехні пошириться на більшість

КИЇВСЬКА ЗЕМЛЯ

Коли вже розлилась повінь ювілеїв та пропа-м'ятних книг, то є що один ювіляр, що ніяк не може дочекатися відзначення. На цю думку навела мене нотатка в газеті "Свобода" — "Перша слов'янська держава існувала на території Київщини вже в 4—6 сторіччях по Христі" ("Свобода" ч. 87, 1971). Як кожна Б.брка й кожні Підгайці відзначають свої історичні дати, то чому б і нам, вихідцям із Київської Землі, серця й початку нашої історії, не розповісти про наші села, містечка й міста, де ця історія творилася?

Коли б кожне послало свою пам'ять у той куточок Київщини, де народилися його предки й воно само (кожне), то мабуть, створилась би прецікава монографія, ще й на допомогу дослідникам. Перекази й різні легенди, назви, що криють у собі історичні події... Чи не варто б посіяти цю ідею серед усіх вихідців Київської Землі? Адже кожен з нас ще не забув, що чув у дитинстві від старших про свою місцевість.

От саме таке пробую я — подивитись ніби "великим пляном", як то минуле ЖАШКІВЩИНИ входило з самого дитинства в мою свідомість. Жашківщина — це 150 верстов на південь від Києва, поміж Гуманню, Білою Церквою, Таращею і Звенигородкою. Не все, звичайно, ввійшло в мою свідомість про Жашківщину, але я надіюсь, що інші додадуть те, чого не довелося мені знати.

2.

Дуже інтригували мене в дитинстві якісь Трояни. Часто чула я: "за Троянами", "як їхати на Трояни". Що воно за Трояни? Село якесь, чи хутір, чи яка розвалена корчма при дорозі, чи хрест? Ніяких Троянів ніде ніколи не бачила, а вони всі про них говорять, як про дійсність. Причепилась я до мами, вона й пояснила: "Ото як ідеш до діда на хутір (це в західньому напрямі, на Бuzівку), то верстов за три від Жашкова є такі глибокі бакаї. Спочатку треба вгору дертися, а потім пірнати в глибокий рів чи то бакаї. Ото й будуть Трояни".

Ці бакаї — рештки валів. Вже роз'їджені протягом століть, а ще й досі бережуть свою назву. Трояни. У множині. Це був не один вал, а три? І яка їх стародавність?

Коли я постаршала, то вчитала в "Слові о полку Ігоревім" про "тропу Трояню". Та й вирішила про себе, що "тропа Трояня" і наші Трояни — це те саме. Але потім виявився ще один конкурент

пояснити назви Трояни. В 2-му столітті по Хр. римський імператор Траян висипав вал навколо своєї держави, що звався Траянів. Чи оце вали, що йдуть попри Жашків з Тальнівщини десь на П'ятигірщину, Тетіївщину, Сквирщину, та не були східні межі римської імперії? То виходить, що дідів хутір ще в "римській імперії", а Жашків уже "за кордоном"?

Новий конкурент-пояснення з'явився, як я вчитала в історії, що Володимир Великий обгородив свою державу валами і посадив на заході її, на допливах ріки Росі, дружні племена торків та берендіїв. Відразу в моїй голові блиснуло пояснення, звідки взялися назви найближчих до Жашкова повітових міст Тараща, Бердичів. Та це ж українізовані торки і берендії! А Гумань! (Не Умань у жіночому роді, а таки Гумань чоловічого, як вимовляє людність навколо. "Поїхали до Гуманя" (Гумань — це ж кумани, іншоназва половців, що тоді воювали з Київськими князями. Ці міста — чи не первісні осідки-стани племен, що перебували в процесі переходу від кочівництва до осілості? Половці-кумани вже були за межами Володимирової держави, на захід від Жашкова з 50 верстов.

Жашківщина, що належала до Таращанського повіту, аж рябіє "торськими" назвами місцевостей. Річка Торчиця (доплив Росі), села — Узин, Сабадаш, Охматів, Карапаші... А прізвища! Джогола, Барабаш, Саргола, Бейзак... А людський типаж! Ось хоч би й я сама...

То виходить, що я живу в межах Київської держави, а дідів хутір уже "за кордоном"? — вигадувала я дивовижні ситуації. Це була така моя гра.

Так загадкове слово "Трояни" прищепило мені смак до старовини, примушувало мозок шукати й думати. Виник цей живий інтерес до минувшини України з самої назви, що вперто через віки-століття трималася якихось бакаїв по дорозі з Жашкова на Бuzівку.

А тепер ось виявляється ще один "претендент" на пояснення назви тих "бакаїв". Виявляють археологи, що перша слов'янська держава на території Київщини (може ота "тропа Трояня"?) існувала вже в 4—6 століттях по Хр. "Встановлені ці факти на основі досліджень так званих "Зміїних Валів". Чи це те саме, що й Трояни, а чи може Трояни—лише місцева назва?

3.

Існувала в Жашкові легенда, її не раз оповідали в нашій хаті. Жашків колись був тільки пригородом на околицях великого міста. Славетного й пишного, самих церков у ньому було сорок. Це місто було потойбіч греблі-річки, за Абовим млином, де тепер Городища-село. Село Городища було несходиме і в ньому на висотах справді збереглися рештки якихось валів. При чому, Городища — не в однині, а в множині. "Живе в Городищах", "пішли до Городищ", "їхати через Городища"...

*) Mihajlo Mihajlov. "Moscow Summer" New York, Farrar-Straus, 1965. 220 p.

Виходить, що то справді було не одне городище, а кілька?

Як звалось це місто? Коли воно зруйноване? От цього вже то ніхто не скаже! Прочитала я в "Повісті временних літ" про місто Торчеськ, зруйноване і то так, що ще й досі археологи не можуть його локалізувати. Вирішила про себе, що наші городища — то й є той літописний Торчеськ. Був він на дорозі з Галичини до Києва (так, Жашків на цій дорозі). У "Повісті временних літ" не раз про Торчеськ згадується. Під час боротьби київських князів з половцями його обложили половці, а торки, що в ньому жили, завзято відбивалися. Коли вже не стало їм поживи, просили князя прислати їм підмогу (1093 р.). 9 тисяч Святополкові воїни стояли під Торчеськом і не могли дістатися туди. Половці потім зустрілися з Святополком — і з успіхом, а після перемоги над Святополком вернулися до Торчеська і, знесилені голодом, люди в місті здалися. Половці, взявши місто, підпалили його, а людей поділили між собою й повели в вежі до своїх родин... "Багато хрещеного народу. Стражденні, сумні, змучені, холодом сковані, в голоді, спразі й біді, із замореними лицами, почорнілі тілом. У незнамі краю, з язиком спаленим, голі й босі, ноги поколоті терням... із сльозами казали одне одному: "Я жив у тім місті". — "А я — з того села..." Так розпитували, із сльозами оповідали, хто вони, з якого роду, і зідхали, очі зводили до неба..." ("Повість временних літ").

Після того половці пішли до Юр'єва (Тепер Біла Церква, 65 верстов від Жашкова, в напрямку на Ставища, Васильків і Київ). Мешканці міста втекли на Київ, а половці спалили безлюдне місто.

Дошукуючись, де ж то міг бути Торчеськ, археологи встановлюють, що південніше Юр'єва. Так і є, на сучасній мапі Жашків-Городища вниз. Пам'ятаю, як я сердилась на археологів, що не звертають уваги на наші Городища й не досліджують. Якщо й тепер не досліджують, то й досі серджусь.

Чи може це не був Торчеськ, а якийсь інше місто, знищене під час татарської загибелі? Покищо воно безіменне.

4.

Друга легенда про заснування Жашкова була мені менш цікавою. Нібито якийсь чоловік приповз сюди рачки сто років тому із Скибина (5 верстов за Городищами) і тому це місце було назване Рачків, а потім перетворилось на Жашків. Як же тоді пояснити, що на Україні є аж три Жашкова? Два інших — на заході, в Галичині. Один під Львовом (батьківщина Миколи Голубця й Євгена Коновальця), а другий у Золочівському повіті — Зашків. Наші містечкові жиди теж казали Зашків, а не Жашків. Чи може це бути, щоб під час великих переміщень людності (за Хмельниччини) люди несли з собою і назву та засновували нові Жашкови? А в який бік відбувався рух міграції?

Але ні. Як подивитесь на мапу Боплана, складену ще до Хмельниччини, то там знайдете й Жашків, і близькі Ставища, Буки, і Бузівку... От який старий наш Жашків! Понад 300 років тому вже був якимсь центром, коли Боплан наніс його на свою

мапу. Таким чином, його приміське існування біля міста з 40-ма церквами відсувається в якусь дуже сиву давнину.

Але що за диво? Тепер Жашків має більш степовий характер, хібащо в ярках та улоговинах росте верболіз. Садків — бідно, нема й порівняння із Ставищами, що потонули в садах. Лісу навколо нема, ото й тільки, що далеко, як іти на Тихий Хутір, за п'ять верстов могутніс ліс, званий Дубина. А на мапі Боплана Жашків стоїть у суцільному лісовому масиві. Все це був ліс, ліс, ліс. А тепер — степ, степ, степ... Як дивно!

5.

Але я думаю, що хоч Жашків і був за часів Київської держави пригородом якогось блискучого міста, існував він за непам'ятних часів. А чому я так думаю? Бо там є одне таке інтригуще місце, що заводить у прадавні поганські часи, коли ще рікам і вогневі поклонялися і коло кожного ручая "требу творили".

Само містечко стоїть на нерівнім вигинчастім узгір'ї, а навколо нього порозгалужувалися яри. Отож один такий яр є, як іти на ту частину села, що зветься Перша Дача. Тут рівнина містечка круто обривається, треба обривом спуститися вниз повз Бровара, а як іде дощ, то не земля, а глина розкисає під ногами. Униз — ручай, літом майже висохлий, але все тут заросло лозою і терном, що дряпається нагору аж до самих хат. Ті хатки там на узгір'ї притулилися так, як типово для трипільського краєвиду.

Отож там у яру і є оце інтригуще місце. В розвилках ще живого і вже сухого ручаїв (колись повноводних рік) є такий круглий горб, як могила, — спресований попіл. Ось це й є одна з найдавніших яскравих сцен, що застрягли в пам'яті. Іду я з татом через чорно-сірий горб, він веде мене за руку (така ще мала була, мабуть 4 роки), а тато каже: "Чуєш, як під ногами гуде? Наче гупас глечиком по животі..." Я й досі не знаю, чого це хтось має по животі гупати глечиком, але твердо пам'ятаю цей вислів, як і те глухе двигіння під нашими ногами, що "гупали"... Чи може це бути, щоб віками зсипали тут попіл з сусідніх хат? То хати ж далеко. А чи може це жертвне місце, з предковіку ритуальне, де палили багаття, де мої предки, хлопці й дівчата, справляли Купайла, пускали на воду вінки, Марену топили?... Щоб наросла така висока й широка могила спресованого попелу, треба дуже багато поколінь. От би й заглянути археологам, що там у середині цієї могили... Але це вже стосується до історії... Ніяких переказів про цю могилу в яру я не чула.

6.

Ще одна назва навивалась мені часто в дитинстві у вуха — Дрижиполе. Бувало, за святковим столом позбираються родичі і хтось згадає про Дрижиполе. Я хотіла допитатися ще й про Дрижиполе, але хто там на мене звертав увагу. Аж дядько Хведір розказав мені.

Це таке урочище, за п'ять верстов від Жашкова, як їхати на Охматів. Там була колись велика битва,

така, що аж поле дрижало. Ще й досі виорюють там шоломи, всяке залізо, гарматні стрільна...

Оце стільки затримала народня пам'ять. Хто з ким бився? Коли? Від дядька Хведора я не довідалась. Збереглась тільки сама назва урочища. І якби не Михайло Грушевський, то так би й згубилось, яке історичне місце є під боком Жашкова.

Аж в історії Грушевського в 9-му томі "Історії України-Руси" (стор. 1044-1061) знайшла я те, що роками запитанням-цвяшком сиділо в голові.

Битва між козаками Хмельницького і поляками відбулась у цьому урочищі 1655-го року, у січні 29, 30, 31, 1-го лютого (за новим стилем), з п'ятниці до понеділка. І стало це урочище зватися Дрижи-полем не тому, що "аж поле дрижало", а тому, що були тоді великі морози і все живе дрижало від лютого морозу.

Ось як було. Потоцький із своїм військом і 30 тисячами татар 24-го січня підступив до Гуманя. Залога Гуманя вже знала, що йде на підмогу Хмельницький, уже в Білій Церкві, — і слухати не хотіла про переговори. Там же бо сидів полковник Богун. Він відбив перші атаки, а коли поляки хотіли почати генеральний наступ, то побачили перед собою облиті водою, обмерзлі вали, що блищали на сонці, як скло. Поляки придумали запалити місто вогнистими кулями, але козаки позастеляли дахи мокрими коцями й гасили кулі.

Хотів уже Потоцький повести рішучий наступ, як тут донесли йому розвідники, що Хмельницький зближається, вже став у Ставищах. Поляки покинули Гумань і пішли на Соколівку, Бузівку (10 верстов на захід від Жашкова). До Бузівки пішли 29-го січня. Коли тут прийшла вістка, що 2 тисячі козаків з полковником Пушкаренком замкнулися у замку в Охматові. (Це трохи рбік від Жашкова, до нього їхати саме через оце Дрижиполе). За півтори години Чарнецький із Соколінським були вже під Охматовим, хотіли гарматним вогнем розбити цей убогий замочок. Цим вони не стільки пошкодили Пушкаренкові, як вивели свої позиції головному козацькому військові, що наступало слідом.

Саме в цей час до Потоцького підлетів татарський роз'їзд із вісткою, що в сусідстві за горою вже стоять головні козацькі сили. Поляки покинули Охматів, пустилися туди і заклали табір в 15 рядів возів. Орда йшла побіч. Вже смеркало, як підійшли під табір, де заложився Хмельницький із москалями, 60 тисяч війська. **Непалеко Жашкова, на рівнині при потоках Багва і Бурти. Ця рівнина дістала від цієї битви назву Дрижиполе.**

"Посеред чистого охматівського поля (з долиною і річкою там сушою, Багва нарицаемою), з того времени Дрижиполем прозваного от горолков Охматова і Вороного на 4 версти застаючого" — пояснює Величко.

Козацьке й московське військо зустріло поляків і татар гарматним вогнем. Польська артилерія відповідала. Польська піхота підступила, припалаючи до землі під час гарматних пострілів, а за нею ударила на табір кіннота. Зав'язалася страшна нічна битва, одна з найстрашніших, яку бачила ця кривава кампанія. Полякам удалось розірвати лі-

нію козацького табору й увірватися до середини. Москалі втратили відвагу, а поляки захопили 20 гармат і почали ними стріляти в москалів. Але почалось таке замішання, що довелося припинити стрілянину, — на своїх же. Кінець-кінцем, козакам вдалось вибити поляків з табору й замкнути його, поставивши вози на вози. Помогло їм те, що поляки забули про бій, а кинулися на вози грабувати. А що ж орда? Орда не показала зовсім, виправдуючись, що не звикла битися вночі. "Коли б хоч галайканням помогли, то на вічний час заспокоїли б Україну", — нарікав тоді на татарську орду Чарнецький.

Самовидець оповідає: "Билися вночі врукопаш. Трупом польським козаки отаборилися. Билися врукопаш, голоблями з саней, не так стрільбою. Жовніри мусили відступати..."

Про цю битву написано багато в польській історіографії. Поляки пишались нею, як тріумфом, і вважали, що то була їх перемога. Та Величко вважає, що поляки програли цю битву. Грушевський додає: "Ця битва вночі в лютий морозі, з тяжкими стратами по обидвох боках, була страшнішою, ніж в оповіданнях. Число поляглих — 15 тисяч, самих москалів 9 тисяч. Козаки використовували трупи, як фортифікаційні заборолі. Поляки здобули 90 легких гармат. 18 великих гармат лишилося в полі, так зіпсованих, що їх не можна було вжити.

"За кошмарною ніччю наступили кошмарні дні 30 і 31 січня. Обидві армії стояли на сім каторжнім полі, обмінюючись гарматною канонадою і зводячи час від часу кінні сутички. Під ворожою канонадою не можна було ні зігрітися, ні поїсти, ні спочити. В козацькому таборі не було ні дерева, ні воли... Се то й було Дрижиполе..."

Аж третього дня — 1-го лютого — козацький табір рушив. Польська сторожа повідомила гетьманів, і ті дали гасло наступати. Повідомили орду, але орда не пішла на поміч полякам. І хоч татари не втручалися, козакам довелося перебути дуже трудну дорогу з Дрижиполя до Охматова. Цю маленьку віддаль ішли вони довго, обгороджуючись міцним табором, під гарматною канонадою, відбиваючись від беззастанних польських атак.

Як добились козаки до Охматова, знову почалась битва — і ця битва дорого коштувала полякам. Гетьмани відвели своє військо до Животова, перелові сторожі стали під Тетієвом (30 верстов від Жашкова). Як виглядало тоді польське військо? "Сумне вивовище... Пішаки й челядь, страшенний дух від незвичного морозу, одні ще брели тяжким кроком, а другі лежали поміж військом... Від лютого непогоди військо потерпіло більше, ніж від неприятеля..."

А Хмельницький пішов на Буки, став під Торчицею, Любачовим... Московське військо розложилось між Ставищем й Білою Церквою... Потім казали поляки (Тишкевич): "Вискочив нам Хмельницький з горстки, як проворний заєць..."

То хто ж переміг під Жашковом на Дрижиполі? Ніхто, як видно, хоч поляки й хвалилися своєю перемогою. Знаменний вислів Чарнецького: — Якби поляки дійсно перемогли, то "навіки заспокоїли б Україну". Виходить, що бій під Жашковом мав ви-

рішальне значення у всій Хмельниччині — та й у всій дальшій історії України! А жашків'яни нічого не знають про це через 300 років!

Було там чотири партнери. Крім поляків, ще й орда та москалі. Але фактично билися поляки з козаками. Москалі перелякалися, а орда виявила нехоть вступати в бій. Є ще така версія: щоб усунути орду, Хмельницький зумів перекупити татарського мурзу Камамбета. Цей мурза був давній приятель Хмельницького. Він дістав 10 тисяч золотих і переконав султана, що коням нестас паші і скоро людям не стане поживи, коли не висилати на під'їзди. Султан потай від Потоцького дав згоду не брати участі в битві. Грушевський називає це легендою, але слідом за цим каже, що Хмельницький постійно впливав на татарську старшину, щоб вона не підтримувала ляхів. І в Дрижиполі невтручання орди дало змогу козакам вискочити з небезпечної ситуації, коли московське військо виявило таку свою малу вартість.

Відтоді вся ця кампанія дістала назву Дрижипільщини, а учасників битви називали "дрижипільцями", вони потім добивалися привілеїв, доводячи, що вони саме й є ті "дрижипільці", які винесли бій на своїх плечах.

Там десь і мої діди-прадіди воювали, бож у Жашкові моїх родичів — знаних і незнаних — пів села.

Аж ось коли показала себе орда. Після цієї чотириденної битви, коли не удалось полякам злати козацьку силу, поляки почали братися на інші способи. Вже Брацлавщину й Східне Поділля спустошили, тепер узялися спустошити по Дніпро і далі за Дніпро. Під боком була одна, що вимагала утримання, ясиру, здобичі, то поляки охоче годували орду коштом приборканої людности, себто доводили край до руїни й наповнювали невольничі ринки ясиром "непокірних ребеліантів". У березні прийшла ще більша орда — 120-150 тисяч. Прийшла не з тим, щоб воювати, а щоб прогодуватися, наловити ясиру. Стали виловлювати рештки нещасної людности — Побужжя перетворилося в справжню пустиню.

Татари, вичистивши все, що можна було, в кінці березня стали збиратися додому. Залишили руїни, попелища і трупи, трупи без кінця. Особливо невольців, задавлених, розтоптаних по шляхах Татари забирали все старше, а малих давили й покидали. Коли в лютому, як відійшов Менглі-Герай, на Брацлавщині лягло в руїнах 50 міст і 1000 церков, а 100 тисяч людей загнано в Крим, то в березні спалено й пограбовано щонайменше 60 міст, а 200 тисяч забрано у ясир, не рахуючи подушених невольців і тих, що полягли від польської шаблі — яких 100 тисяч, а ще й тих, що згинули в огні, з голоду...

Ось як описує арабський подорожник — архидиякон Павло Алепський — Україну, який відвідав її два рази: 1654 року в дорозі до Москви і 1656 року, повертаючись уже назад:

"З землі тої, з того раю, що плавав у молоці й меді, втекло сонячне колись життя. З-під весняного

снігу та болота висувалися недогарки й непоховані трупи. Зі сховків по глухих борах виглядав голод і пощесть, накликав їх пугач, а ціла країна оповита була тугою невгасною, як мла широка і непроглядна".

"Де ті села, замки, церкви, гаї, млини, садки, незчисленні маси людности, безконечні маси школярів, сиріт, дітей, що дивували Павла Алепського два роки тому?... — запитує Грушевський.

Спитаєте — чому така широка виписка з Грушевського? Та тому, що це ж і про Жашківщину. Орда під час битви в Дрижиполі вже почала своє грабіжництво, щоб прогодувати 30 тисяч. То звідки почали? З Жашкова та навколишніх місцевостей.

Оце, мабуть, із тих часів залишилися глибокі льохи в Жашкові. Десь 1912 року копали в нашому подвір'ї криницю. Та й глибоко ж довелося копати, а води все нема та й нема. Аж докопалися до якогось льоху. І ніхто не наважився в нього вступити, подивитися, що там. Тільки при самому початку були там купи лушпиння з соняшникових зернят. Але далі свічка гасла, там не було повітря. Так і забили дошками цей льох, ніхто так і не знає, звідкіля він починається і куди веде. Також Олександра Бражник каже, що в Медвині копали криниці натрапили на такий льох. Її батько сміливо пішов у нього — і витягли його неживим...

Це, мабуть, з тих небезпечних часів ці льохи... Чому археологи й досі ними не зацікавилися?

7.

Нема сумніву, що кожен має такі перекази, щось чує в дитинстві про минувшину, може тільки самі назви. Вони аж просяться, щоб про них розповісти. Такою спробою була, наприклад, і книжка Івана Дубинця "Торить Медвин".

Або... Часто розповідає Іван Замша про ставищанський стародавній мурований вітряк. Коли Іван Замша був ще хлопчиком, він питав свого столітнього діда, хто цього вітряка збудував. Дід відказав, що він питав свого діда і той теж не знав, бо вже за його життя він стояв. Є переказ, що Хмельницький із своїм військом відпочивав під ним вітряком. Це значить 1655 року, перед Дрижипільщиною.

А відпочити великій армії тут було де! Він панував на високому місці Ставищ і командував усім краєвидом, а селянські садиби з поваги до озії лишили навколо нього широченну площу.

Я завжди раділа, бачивши здалека цю маєстатичну будову з грубими стінами червоної цегли. Щоб уявити його височінь, треба мати на думці п'ятиповерховий будинок. І ніхто ніколи його не займав, тільки хлопчачи лазили та цікавилися, як високо вони можуть долізти. Аж в 1926 році голова райвиконкому "товарищ Клімов" наказав вітряка розібрати, щоб навіть і сліду не було, щоб і переказ про відпочинок Хмельницького тут загубився в сірій імлі непам'яті ставищанина. І вже нема на світі цього 300-сот-літнього свідка Хмельниччини. І ми з Іваном Замшею, як згадаємо про нього, то плачемо. У цьому вітрякові було щось таке, що поривало у височінь.

ПОСТАВЛЕНО ПАМ'ЯТНИК НА МОГИЛІ ПЕТРА ВОЛИНЯКА

День був сонячний. Пахло бузковим цвітом, який розцвів минулої ночі. Густа і м'яка трава на цвинтарі вбирала в себе наші кроки. А коли ми вийшли на похилу дорогу з намогильними каменями вздовж неї, стало нам сумно в такій тяжкій тиші на цвинтарі.

А ось і могила Петра Кузьмича Волиняка, біля якої вже порядкував довголітній друг покійного Микола Я. Валер. Він поливав квіти та дві молоденькі сосонки, які ростуть тепер по боках пам'ятника. Передплатниця журналу "Нові Дні" Васирина Котик з Форт Франсу, Онтаріо, прислала 20 доларів на побудову пам'ятника, а жінки-виконавиці заповіту купили за ті гроші деревця, які будуть зеленіти зимою і літом.

Місце, де похований Петро Волиняк, гарне. Пам'ятник теж гарний. Його чорний колір єгипетського каменю зливається з зеленню трав, потім з деревами, а там... і з небом. Головне те, що стоїть він — найвищий з-поміж усіх — на самому роздоріжжі. Саме так, яким був за свого життя Волиняк: мав завжди свою душу, як і двері в своїй хаті, відкриті для кожного; був він і одним із тих, що стояли біля самих основ українського політичного, культурного і громадського життя на еміграції; був бездоганно чесним, який у своєму житті не скупився, не жалів сил і енергії; любив трудитися і втішався життям; творив завжди добре і якісне, заради чого й життя своє віддав.

Того дня на цвинтарі було наших людей багато. Аджеж то була неділя Зелених свят. А за звичаєм на Західних землях України — це провідна неділя. І люди прийшли пом'янути своїх рідних, близьких і знайомих.

На відкриття пам'ятника Волинякові прийшов чималий гурт людей — понад сотню його найближчих друзів і знайомих. Прийшов митр. протоєрей Дмитро Фотій з дияконом Іваном Радкевичем і Служба Божа зразу ж почалася.

Після щирих і теплих слів о. Дмитра про Во-

8.

Невже мій почин не поведе за собою ряду інших переказів і спогадів-свідчень про таку багату на події **Київську землю**? Це ж тут народилась стародавня наша назва Русь, залишивши назву ріки Рось і інші назви з цим коренем. Тут починається писана історія Київської держави. Тут був центр Коліївщини й Гайдамаччини — спроба визволити Україну з ярма. Ця земля вислала титана Тараса Шевченка, внука гайдамаки Івана, на двобій з дауном-імперією.

Ану, Київщино, обізвися!

"НОВІ ДНІ", липень-серпень, 1971

Промовляє ред. "Нових днів" Д. В. Кислиця

линяка теперішній редактор "Нових днів" Дмитро Кислиця виголосив над могилою свого товариша промову, яка була надрукована в попередньому числі "Нових днів".

Слухаючи промову Дмитра Варламовича, сповнену правди про Волиняка, про його послідовників і його скверників і хулителів, нам пригадалася розмова П. Волиняка з українським радянським поетом Віталієм Коротичем, що відбулася між ними в Нью-Йорку 1967 р. Ось кілька рядків з неї в "Нових днях" того ж таки року:

— Чи ви ще довго "Н. Д." втримаєте?

— До другого потопу.

— Примітив вас з'їсть...

Згадавши це, я потім вкрився. Страшно зро-

Третя група присутніх з-поміж близьких друзів П. Волиняка

билося мені. Аджеж не один уже передчасно відійшов на той світ через несамовитий примітивізм колупайків (В. Винниченко, І. Багряний, І. Шлемкевич). І важить те, що ці слова сказала свіжа і молода людина з України — Віталій Коротич, якого теж протягом тих кількох місяців у Канаді і в США мало що не з'їв емігрантський примітивізм. А ще сумніше стало, коли подумав, що цей хуторянський примітивізм користується азилем в наших реакційних середовищах — і полощиться в кістках живих і мертвих на еміграції і в Україні.

Понад добрий десяток присутніх людей дякували ред. "Нових днів" за його промову. Бож сотні людей — читачів і передплатників — писали і усно питали нас, чому ми не реагуємо на повинь "зла і хули" комсомольсько-сталінських саяок і іже з ними. Ми терпеливо вичікували з надією, що здоровий глузд запаане над злом і тому зовсім мало реагували на ті всі вихватки й очевидну неправду.

Потім виступив з коротким словом голова Православної громади св. Володимира, Торонто, інж.

Активні працівники на громадсько-культурній ниві м. Торонта

Петро Родак. Він говорив про найосновніші заслуги Волиняка в релігійному житті та його величезний вклад у виховання дітей і молоді, зокрема про десятки тисяч шкільних підручників, більшість з яких він сам написав і видав протягом двох десятиріч.

Після закінчення церемонії посвячення пам'ятника виконавиці заповіту (Діна Кравченко, Ніла Гава і Тетяна Прушинська-Ткаченко), заходами яких поставлено пам'ятник, розрізали калач, чим пом'янули Волиняка і його добрі діла, які житимуть вічно.

Відкриття і посвячення пам'ятника Волинякові відбулося скромно, але урочисто. Але ж, знову таки, без жалюгідних проявів не обійшлося: не прийшов ніхто з "товаришів пера" від ОУНівських тижневиків ("Гомін України" і "Новий шлях"), з якими Волиняк так близько співпрацю-

Наш майбутній науковець в Канаді

"...Марійка Бойко зовсім вільно і без усякого акценту розмовляє українською мовою, добре вихована гарна дівчина. Це колишня читачка "Соняшника", а тепер "Молодої України" й "Нових днів".

"Жюрі, яке складалось з трьох осіб (відома канадська телевізійна артистка Джуліет Сисак, Мйрон Левицький, Богдан Сенишин) чогось її на короліву не вибрало. Та ні Марійка, ні я аж ніяк не засмучені: не тому, що ми нехтуємо балем преси чи самим жюрі, а просто тому, що ми не маємо часу журитися — я тому, що мучусь над "Новими днями", а Марійка — днями й ночами "гризе граніт науки на першому курсі Торонтоного університету..."

Тримайся, Марійко! Як тільки "перегризеш граніт науки", себто, закінчиш університет, то я вже тоді тебе вкороную без жюрі! Не забудь нагадати, щоб я тоді віддрукував твоє фото в "Нових днях".

До речі, Марійка Бойко — моя колишня учениця і я не маю найменшої підстави червоніти за неї. А що може бути приємніше вчителю, коли він гордий за свого учня? Було воно в мене в школі таке мале, а тепер — диви, вже панна і студентка університету! І вчиться, як завжди, добре".

Ми навмисно навели цитату з допису "Річний баль преси в Торонті" Петра Кузьмича Волиняка в "Нових днях" за березень 1968 р. А тому, що Волинякові не судилося дожити до сьогодні, побачити не ми, себто "вкороновуємо" тебе, Марійко, епіною нашою короною, якої ти повністю заслужила — розміщенням твого фотознімка на обкладинці того і начого журналу "Нові дні". Робимо ми це без жюрі, бо ж ти опна із небагатьох, яку слід кожному ставити в приклад для інших.

Марійка Бойко не тільки "гризе граніт науки", але — і де то в неї береться стільки часу й енергії! — й бере активну участь у студентському і молодечому житті. І тільки подумати — у випускний рік очолила ОДУМ в Канаді, а в студентському клубі, яким наші студенти мало цікавляться (чисельно клуб зовсім малий), вона теж бере жваву участь.

Цього року Марійка закінчила з дуже добрим показниками чотирирічний географічний факультет і дістала диплом бакалавра. Але Марійка на цьому не зупинилась. Її манить наука в точата життя старого світу. Вона взяла курс з ботаніки, щоб стати "мастер оф саєнс", себто магістром (кандидатом наук).

Зовсім недавно, лиш пару місяців тому, пересіваючи осаді лобутого з дна Кроффорд озера (робила вона за проектом курсу, щоб встановити який тваринно-рослинний світ існував в тій околиці 10 000 років тому), Марійка знайшла перо птаха, яке, за припущенням геологів-наукотців, пролежало в намулі понад 500 років. А це вже не абияк

рав у Спіллі українських журналістів Канади. А Волиняк скрізь бував. На похоронах також. Це всі знають, бо бачили.

Іван ПИШКАЛО

ТРУДО І УКРАЇНА

У травні й червні цього року українці Канади пережили аж декілька прикрих розчарувань. Перше розчарування було спричинене несподіваним усуненням рубрики про українську мову в офіційних формулярах щогорічного перепису населення. Досі українську мову ставили в формулярах поруч з англійською, французькою, німецькою та італійською.

знахідка! Ось що розповідає нам Кетлін Рекс у своїй статті "Старовинне перо є знахідка з Крофорд озера", що була вміщена в "Гловб енд Мейл" за 24 червня 1971 року разом з фотознімком Марії Бойко і її знахідкою:

"...Знайдено луску старовинних риб на дні озера, але скільки д-р МекАндрюс пригадує, це перша знахідка пера з раннього птаха. Перо з тіла птаха — шість цалів завдовжки, сірого кольору. Вода вже змила деяку частину пігменту, так що тяжко зараз встановити, до якого виду птахів перо належить. Для геологів підводних осадов дна, науковців, які студіюють геологію озера, Крофорд озеро є скарбницею осадов..."

"Крофорд озеро є добрим місцем для геологів підводних намулів тому, що його дно залишилось майже не ушкодженим протягом сторіч. Періодичний дотик якоря малого човна робить лише легеньку каламуть води на дні. А брак кисню в такій глибині — озеро має близько 80 стіп глибини — унеможливорює рослинам і тваринам життя на дні озера..."

"Саме тому, що дно Крофорд озера збереглося недоторканим, і осад зберігся в шарах намулу суцільним", — пояснює нам Марійка Бойко...

"По будові шарів, як часового фактору, встановлюється потім вік", — пояснює д-р МекАндрюс (Марійка учиться під його наглядом — ред.). Цебто з трьох кілець — ясного, потім темного і повторного візерунку, кожний з яких показує один рік. Ось так і встановлюємо ми приблизний вік пера птаха..."

А кілька тижнів тому Марійка була учасницею однотижневої конференції канадських геологів в Едмонтоні.

Все це свідчить не тільки про добре виховання, але й про розум дівчини. Вона збагнула єдину істину, без якої годі обійтися кожній свідомій молодій українській людині: щоб допомогти Україні, треба вчитись і працювати над собою; брати діяльну участь у розбудові Канади; постійно пам'ятати, якого ми роду і "чиї ми діти". Таких всі люблять і шанують. А не нарікають і психологічних колунаків.

Ми з повною відповідальністю кажемо: Марійка — наш майбутній науковець у Канаді!

Поздоровляємо з успіхами і бажаємо тобі, Марійко, дальших успіхів у навчанні, праці і житті!

Редакція і адміністрація "Нових днів"

ською. Цим разом для української мови раптом "не вистачило місця", хоч коє говорить у Канаді мабуть більше людей, ніж німецькою чи італійською. Деякто твердить, що дискримінація української мови в канадських переписі — це перша жертва в намаганнях ліберального уряду прем'єра П'єра Трюдо нав'язати приязні стосунки з СРСР. Але канадські урядові чинники рішуче це заперечили, зваливши всю вину на богудухавинен компютор ДБС. Мовляв, компютор, бачите, знайшов у програмі місце майже на дюжини питань, у якій хто хаті живе, але не знайшов місця ні на одне питання в справі рідної мови й етнічного походження значної частини канадських громадян.

Так, чи так, а справедливе обурення й масові протести канадських українців не могли мати в цій справі успіху, бо відкладення перепису й друкування кількох мільйонів формулярів було б національним скандалом і могло б довести до упадку уряду. Тому, хоч перепис відбувся як було заплановано, Комітет Українців Канади та інші етнічні центральні, як зрештою також окремі особи та організації, не повинні припиняти акції аж поки дістануть письмове запевнення федерального уряду, що незаслужена кривда, заподіяна більшості етнічних груп, буде направлена в майбутніх переписах. Час біжить швидко й черговий перепис не за горами.

Друге велике розчарування, не тільки українцям Канади, але поза Канадою, спричинив прем'єр-міністр Трюдо персонально. У своїй промові в Києві він без жодної потреби прирівняв антилюдиану, диктаторську, тоталітарну й крайньо централізаторську систему СРСР із справді вільною, народо-владною канадською конфедерацією. Під час своєї візити в СРСР Трюдо не тільки не сказав жодного слова в обороні незаконно ув'язнених безвинних українських культурних діячів, а ще й, повернувшись до Канади, аrogантно порівняв їхні законні домагання зі злочинними діями квебекських терористів. Таке абсурдне й ображає українців порівняння викликало зливу протестів не лише українських, але й багатьох інших співгромадян Канади. Протестні листи посипались до редакцій, послів, радіо й навіть до діячів КУК. На протязі цілого тижня українське питання широко лунало в парламенті, пресі, радіо й телебаченні. Виявилось, що українці в Канаді мають дуже багато впливових і добре поінформованих друзів. Це був справжній український тиждень: такої великої реклами українським визвольним змаганням досі не зробив ніхто.

Під тиском суспільної думки, прем'єр-міністр Трюдо прийняв 7 червня делегацію КУК і в одно-годинній розмові вибачився за кефортунну фразу. Проте вибачення зформульовано якось половинчато, сухо й непереконливо. З нього можна зробити висновок, що змагання українського народу за свої законні права не знайдуть і в майбутньому в П'єра Трюдо ані підтримки, ані зрозуміння. Чи такий висновок зроблять українські канадці — покажуть найближчі федеральні вибори. М. Даль.

ПОШИРЮЙТЕ Й ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

"НОВІ ДНІ"!

Дорогі мої і шановні, добридень! Або, як колись моя с. п. бабуся Галя віталась до трударів рідного поля-ниви, — **магайбі!**

А я ж із Васильківщини — з-під Києва, звідкіля походив мій найдорожчий **Михайло Ситник**, де звичай "Дід Ладо" не перевелись і по сьогодні.

Дорогі Мої, хоч ви й зазначаєте в ч. 255 "Н. Д." про намір скоро уточнити числа, до яких передплачено журнал, та я не знаю, коли у вас знайдеться та крихотна хвилинка на це. А щоб не бути довжником, то пересилаю іще раз передплату — на продовження: 8 доларів — 5.50 передплата, а 2.50 маленька лепта на пресфонд "Н. Д."

Дня Божого 20 липня 1971 року.

Микола Іщенко, Садбері, Канада

П. С. — Можливо щось не так, то вибачте, мої любі: я ж тільки (колишній) колгоспник. Ну, а "Нові дні" таки люблю читати.

М. І.

Наш дуже сердечний читачу, вельмишановний пане Іщенко!

Признаємось, що й ми дуже-дуже любимо таких читачів, як Ви. Не знаходимо слів, щоб висловити Вам глибоку вдячність за чуйність і вироzumіння до нас — дуже вже захвканих і щоденною працею, і клопотами, пов'язаними з перенесенням "Нових днів" назад до Торонто. Усе в вас так — можете не турбуватись. Нехай і з усіма нашими — такими і менш терпеливими — читачами буде так!

Від Вашого листа — аж пахне Васильківщиною, Ріставицею і душевною Ситниковою поезією. Спасибі Вам і за згадку про св. п. Михайла Ситника, перед яким ми всі винні — і досі не видали ще не друкованих його поезій, хоч наш пок. П. К. Волиняк обіцяв це зробити. Нехай Ваше тепле слово та розчулить серце когось із наших земляків із більшою за нашу калиткою — і тоді зможуть побачити світ добрячі твори Вашого найближчого земляка Михайла Ситника.

За завчасне (чи передчасне) відновлення передплати та посилену пожертву на пресфонд — спасибі Вам, спасибі!

Редакція і Адміністрація "Н. Д."

Вельмишановна Редакціє!

Уперше я побачила "Нові дні", коли мій добрий приятель (тепер покійний) поет Михайло Ситник передплатив для мене цей чудовий журнал. Це було близько 16 років тому. З того часу безрадісне емігрантське життя стало якимсь ловнішим, змістовнішим. Почуваюся, ніби увесь час тримаєш зв'язок з Україною. Коли помер сл. п. П. Волиняк, я журилася, бо чомусь була упевнена, що журнал перестане існувати.

Та яка ж була моя радість, коли я узнала, що знайшлися добрі і відважні люди, які взялися рятувати "Нові дні".

І от, після досить довгої перерви, знову з'явився старий приятель — і наче сонечко виглянуло з-за хмари і знову стало ніби тепліше в цій туманній, непривітній Англії.

Журнал "Нові дні" мені подобається тепер ще більше. Особливо гарне враження справило число 251. Між іншим, цікавим додатком є розділ "Всячина". Було б зовсім добре, якби частіше друкувалися гумористичні оповідання.

Бажаю успіху.

З пошаною **Наталія Пурас** (Англія)

Дякуємо, шановна пані Пурас, за добре слово на адресу тих, що врятували "Нові дні". А рятували ми їх від смерті не тільки від воріженьків, а й від друзів, які й досі не вгамонилися: не спромігшись умертвити журнал, вони силкуються псувати нам настрої і знеохочувати до праведного діла: як не повідомленнями в пресі, що "Нові дні" вже більше не виходять ("Свобода", Нью-Джерзі, США), то божевільною каламуттю й наклепами на нас і на тих, хто з нами ("Місія України", "Вільний світ", циркуляри того, що "безпосередньо з Богом розмовляє" та ін.). Наприклад, хто відважився поїхати на Україну п'ять років тому (повернувшись хворим від страхів і вражень) і на три тижні (екскурсійна віза), вони відважують йому три місяці та ще більше іншої брехні (це божевільний світ та циркулярник таке морочать), хто бодай мимохідь відповість їм у "Н. Д.", вони накидаються брудною лайкою на нього і знаходять незорієнтованих читачів та нацьковують їх на автора і вимагають, тероризуючи, щоб ті читачі-передплатники відмовились від нашого журналу. Нас, сказати правду, та севеушна ежовщина нічим не може застрашити чи знеохотити, тому ми їй (ежовщині севеушній) не хочемо й відповідати. Але нам таки дуже жаль наших читачів і читачок, яких та нечисть напасте. За них таки болить наше серце.

Друкувати гумористичні оповідання ми стараємось, але біда з нашими гумористами: не пишуть та й годі. І всячину ми видобуваємо, скільки можемо, було б її більше і ще цікавішої, якби всі трудилися та надсилали її нам.

Редакція "Н. Д."

Високоповажаний пане Редакторе!

Вибачте, що прийшлося аж Вас потурбувати, але я звертався по старшині до п. Гороти, потім до представника "Нових днів" на Торонто і аж тепер до Вас.

Я вислав передплату за шість чоловік на торонтоську адресу 19. 1. 71 року і досі журналу не маємо. Прошу Вас в'яснити цю справу, я чекаю відповіді. Одноразово вкладаю маленький віршик, котрого прошу надрукувати у Вашому журналі "Нові дні".

З пошаною до Вас **Микола Безбах**

КІЧЕНЕРСЬКІ ПРИГОДИ

Кіченер — місто велике,
Українців доста має,
Але журнал "Нові дні"
Тільки я і кум читає.

От задумалось мені,
Як би його так зробити
Й передплатників журналу
У Кіченері побільшити.

З людьми поговорив
Про українську нашу пресу,
Передплату відіслав
На торонтівську адресу.

Але сталось якось так,
Що відтоді рік минає,
А журналу "Нові дні"
Не було й немає.

А тепер мені з людьми
Просто сором зустрічатись.
Жінка лас: "Ну і нащо
Тобі було за це братись!"

Але все таки мені
Наостанку так здається,
Що журнал наш "Нові дні"
З передплатником зійдеться.

М. Безбах

Віршик віршиком і жарти жартами, вельмишановний п. Безбах, а непорядок і нехлюйство — тільки наше. Добре Ви зробили, що написали і ладочком висміяли нас. Ми не раз уже просили — нагадувати нам, коли щось таке станеться. Ви послухались, і за це Вам дякуємо.

Якщо Ви передплату за шістьох чоловік вислали, то Вам і всім іншим журнал повинен і буде висланий, почавши від січня ц.р. А шановну дружину Вашу дуже просимо не ляяти Вас: Ви бо добре діло робили. Тим більше, що "Н. Д." з передплатником зійдуться. Напевно!

Просимо вибачити й не гніватись.

З пошаною і кращими побажаннями

Д. Кислиця

НІ СОРОМУ, НІ ЧЕСТИ

У 46-му числі журналу "Україна" на ст. 5 є фото з поясненням "Олександр Корнійчук дає автографи студентам Кіровоградського педінституту імені О. С. Пушкіна"... Корнійчук усміхнений, так само студенти. Але нам сумно. Невже на Єлисаветщині, скарбниці українського чорнозему, що сягає там метрами в глибину і зродив велетнів української культури, не знайшлося імені українського діяча для назви педінституту?

Ми не проти О. С. Пушкіна, як великого російського поета, але нам цікаво, чи в РСФСР є хоч одна інституція, названа іменем Шевченка чи Франка, Лесі Українки, Стефаніка, не згадуючи вже сучасних М. Куліша чи І. Кочерги? Гадасмо,

що відповідь буде негативна. Навіть ідейно радянський, але талановитий Олександр Євдокимович не удостоївся на плиту при дверях інституції, отже мусить бути Олександр Сергійович. (До речі, в Києві педінститут названо іменем Горького. Коментарі зайві).

Цікаво, що в тому ж числі журналу на ст. 19 зазначено, що Кіровоградщина дала Україні... 268 письменників! Серед них Карпенко-Карий, Ів. Тобілевич, Юрій Яновський, Натан Рибак (хай не українець, але український письменник), Терень Масенко, Марко Кропивницький, Микола Садовський, Марія Заньковецька, Панас Саксаганський... А ще ж додаймо — сучасні і радянські ж великі діячі, як Іван Білодід або Василь Козаченко! І раптом — "пед. інститут імені Пушкіна". Ні логіки, ні розуму, ні такту, ні чести. Просто — русифікація і наруга.

І це, видно, не лише на Кіровоградщині розперезалась русифікаторська сваволя. На тій же сторінці висловлюється жаль, що "Вінниччина, яка теж благословила в світ не одного генія... "має таке ж трактування з волі Києво-кремлівських україножерів. Автор зазначає, що "мені соромно, коли в редакції постійно читаю репліки з Вінниці про те, що там і досі клопочуться, щоб назвати вулиці, театри, ансамблі іменами Степана Руданського, Анатолія Свидницького, Петра Ніщинського, Миколи Леонтовича, Ігоря Савченка". Соромно авторів, соромно й нам.

У новому творі Солженіцина "Серпень 1914" генерал Самсонов перед самогубством звертається до Бога: "Боже, прости мені і прийми мене. Ти ж бачиш — я вже не міг нічого зробити і вже не лишається нічого, що я можу зробити". Це вже розпучка. Чи так є й з нами? Чи ми тут ще щось можемо зробити?

Роман Силенко

ВЕСНЯНИЙ КОНЦЕРТ ОДУМ-У В ТОРОНТО

Торонтонська філія ОДУМ-у відзначила 5-річчя ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича концертом, що відбувся 5-го червня ц.р.

Хоч тепер літо, а велика зала була майже повна. Це свідчить, що ОДУМ міцно вріс в ґрунт організованого українського життя і має заслужену шану з боку нашого громадянства.

У концерті взяли участь: мішаний хор, дівочий хор, ансамбль бандуристів і танцювальна група "Веснянка". Колектив мав у своєму складі близько сотні членів ОДУМ-у.

Диригентом хору і ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича є добре знана читачам нашого журналу **Валентина Родак**. Вона працює і здібна. А коли придивившись до її наслідків праці з хорами і ансамблем бандуристів, мимоволі лажеш собі: "Вона все робить охайно, красиво, і на вічно". Хоч би, наприклад, взяти працю з ансамблем бандуристів, з яким вона за короткий час змогла створити чималий репертуар, до якого входять легкі і складні пісні до виконання.

Концерт був дуже добрий. Пісні, що їх виконав хор і ансамбль бандуристів, ніжно-пренижно пере-

гукувалися поміж собою. А коли б хорів не бракувало хлоп'ячих голосів, пісні звучали б далеко сильніше і барвистіше. Та все ж таки хор має в своєму складі чудові голоси (Г. Черняк — сопрано).

Танцювальна група ОДУМ-у "Веснянка" під мистецьким керівництвом М. Балдецького добре виконала три народні танці.

Трудно уявити ОДУМ без **Валі Родак** і **Миколи Балдецького**. Вони ж бо творять те, що потрібне ОДУМ-ові, прищеплюють молоді любові до наших національних святощів та популяризують українське народне мистецтво поза межами нашої поневоленої батьківщини.

Концерт був цікавий ще й тим, що в ньому взяли участь заслужені бандуристи Капелі бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройту — **Петро Гончаренко** і **Петро Китастих**. Вони виконали п'ять народних пісень (одумівський марш "Вчись, юначе, вчись", "Дозвольте мені мати" — нар. пісня, "Розвивайся, луже" — нар. пісня тощо). Публіка нагородила їх бурхливими оплесками.

На закінчення концерту юний одумівець **Юрко Павлюк** підніс диригентці Валі Родак рясну китицю живих квітів від учасників своєї танцювальної групи "Веснянка".

І. П.

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Білоус Іван Корнійович — зразковий громадянин, відомий на Ніягарському півострові громадський діяч, родом з с. Петрівка, Полтавщина, — помер несподівано 29 березня 1971 р. в Ніягара Фалс на 58-му році життя.

Бова Сава Іванович — зразковий громадянин, довголітній активний член Української православної громади в Монреалі — помер 1 квітня 1971 р. на 75-му році життя.

Кушніревич Володимир — ліс. інженер, кол. хорунжий армії УНР, учасник української визвольної війни — помер 9 травня 1971 р. в Ст. Петербурзі, Флоріда, проживши 80 років.

Файгель Роман — інженер-агроном, відомий кооперативний та громадський діяч — помер несподівано від розриву серця під час писання протестного листа до прем'єр-міністра Трудо, 2 червня 1971 р. в Торонто, на 68-му році життя.

Малюк Михайло Остап — кол. старшина Карпатської Січі й активний громадянин — помер 8 червня 1971 р. в Пітсбургу, США, на 53-му році життя.

Харкавців Гнат — інженер-хімік, кол. старшина УГА, родом з Дрогобиччини — помер 14 червня 1971 р. в Ірвінгтоні, Н.Дж., на 76-му році життя.

Лукач Дьордь — найвидатніший сучасний марксистський філософ і публіцист, один з найвпливовіших учасників угорської революції 1956 року — помер 8 червня 1971 р. в Будапешті на 86-му році життя.

ЦІКАВА ВСЯЧИНА

МІСЯЦЬ ЗБЛИЗЬКА

Передминулого року на Землю двома космічними кораблями ("Аполлон-11" і "Аполлон-12") привезено 58 (відповідно 22 і 36) кілограмів місячного ґрунту. Проби ґрунту з поверхні нашого природного супутника були піддані всебічним тривалим лабораторним дослідженням.

Що засвідчили ці аналізи? Висновки вчених подаємо за французьким науково-популярним журналом "Сьянс е ві", який з посиланням на американські джерела опублікував велику статтю на цю тему. Ступивши на місячну поверхню, американські астронавти були вражені її блищанням: безліч дрібних ямок різного діаметра, виповнені скловидною речовиною, виблискували немов замерзлі калюжки. То були сліди мікрометеоритів. (Адже на відміну від Землі Місяць не має атмосферної оболонки і поверхня його весь час перебуває під впливами відкритого космосу, насамперед — під іонізуючим випромінюванням і метеоритним обстрілом). - Внаслідок величезної швидкості руху мікрометеоритів (кілька десятків км/сек) у місцях їх співудару з місячним ґрунтом виникають температури порядку мільйонів ступнів і тиски порядку мільйонів атмосфер. Скловидні крапельки-кульки, розбризкуючись навколо ямок, утворюваних мікрометеоритами, вкривають усе довкруг; місячний ґрунт дослівно нашпигований ними. За хемічним складом ці кульки являють собою двоокис кремнію — тобто склад їх такий, як і звичайного скла. Місячна поверхня там, де висаджувалися астронавти, була вкрита шаром пилу, настільки глибоким, що кожний крок лишав чіткий слід на його поверхні. Пил цей можна назвати різновидом піску, який наполовину складається з дрібнеських ідеально округлих скляних кульок.

До складу місячних порід входять ті самі елементи, що є на Землі, проте в інших пропорціях та інших хемічних комбінаціях. Аналіза проб, доставлених на Землю, показала їх дивовижне багатство на елементи, порівняно рідко подибувані на нашій планеті — такі як цирконій, титан, хром. Водночас не виявлено жодних ознак платини, золота, срібла.

Про місячні гори й "моря", кратери й цирки знають усі. Астронавти з другої експедиції відкрили ще й нові, невідомі доти утвори в формі конусів діаметром близько одного метра і заввишки близько півтора метра.

Аналізи, здійснені в лабораторіях, засвідчили: на Місяці ніколи не було води.

Не знайдено також жодних слідів будь-яких форм життя, ані скам'янілих рештків живих

організмів чи рослин. Вік Місяця оцінюється в 4,5 мільярда років, тобто приблизно є такий самий, як і Землі. Надалі, проте, лишається загадкою, чи Місяць — природний супутник нашої планети від початку її існування, чи сам колись був самостійною планетою у космічних глибинах, аж доки не потрапив у сферу тяжання Землі. У всякому разі, він ніколи не був її частиною, не відірвався від Землі, як твердили раніше деякі теорії. Бо в такому разі місячні породи мали б бути такі самі, як і землі.

РОСЛИНИ НА МІСЯЧНОМУ ҐРУНТІ

Нижчі рослини розвиваються на ґрунті, що його американські космонавти Армстронг і Олдрін завезли в червні передминулого року з Місяця, краще, ніж у каліфорнійських пустелях. Такий висновок зробили вчені з лабораторії для вивчення Місяця в Гюстоні (Техас). Папороть та інші нижчі рослини досягли через певний час висоти 8 сантиметрів і виглядають цілком здоровими. Контрольні рослини, які висадили в ґрунт каліфорнійських пустель, за той же час досягли лише трьох сантиметрів і мали миршавий вигляд. Однак тютюн, рис, цукрова тростина і пшениця ростуть на місячному ґрунті гірше, ніж на каліфорнійському. Тепер учені намагаються з'ясувати, чи відіграють якусь роль у розвитку нижчих рослин певні мінерали, котрі містяться в невеликих дозах у місячному ґрунті.

Автомобільний дах із скла. Англійський завод Ровер випустив модель автомобіля, дах котрого зроблено із скла. Для цього використали новий сорт скла — продукцію заводу відомого склоконцерна "Триплер". Це скло має багато позитивних якостей: поглинає тепло, притишує звуки і завдяки ледь зеленкуватому забарвленню не відбиває світло.

Пляшки з соломи. У Сполучених Штатах Америки почали виробляти пляшки з розлого синтетичного матеріалу, в основі якого лежить звичайна солома. Такі пляшки і банки дешевші за скляні, металеві чи пластмасові. В закритому приміщенні вони зберігаються три роки. Та коли зужиті пляшки потрапляють на звалище, вони за ліворота року перетворюються на пил. Отже, користування ними полегшує й проблему знищення сміття.

Щоб кістки були міцними. Доктор Б. Нордін, який вивчає мінеральний обмін в тілі людини (біологічна лабораторія в Лідсі, Англія), твердить, що склянка молока перед сном зміцнює кістки старих людей, які з роками стають крихкими через втрату кальцію. Процес втрати кальцію відбувається найбільш інтенсивно вночі.

Швидкості нашого століття. Недавно паризький магістрат опублікував порівняльне статистичне

зведення відносно середньої швидкості вуличного транспорту на столичних магістралях. Парижани дізналися, що у 1900 році фіякри та конки робили за годину 9 км. Нині середня швидкість автомобілів, які рухаються центральними вулицями, становить... 7 км/год. Пішохід, як відомо, проходить за годину 5 км.

Ще раз просимо всіх передплатників бути терпеливими й виrozumілими, поки ми до кінця упорядкуємо документацію і закінчимо виставляти відповідні числа журналу на наліпках. Тих же передплатників, які чомусь не отримують (чи отримують нерегулярно) журналу, просимо своєчасно повідомляти про те адміністрацію "Нових днів".

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

для всіх кля українських шкіл на еміграції:

1. Л. Деполович

БУКВАР

Четверте поправлене видання

Ціна: у Канаді і США — 1.25 дол.
в Англії й Австралії — 10 шілінгів

2. Петро Волиняк

БАРВІНОК

Читанка для 2-ої кляси

Третє поправлене й поширене видання

Ціна: у Канаді і США — 1.20 дол.
в Англії й Австралії — 10 шілінгів

3. Петро Волиняк

КИЇВ

Читанка для 3-ої кляси

Друге збільшене видання (більший формат і виразніший та більший шрифти)

Ціна: у Канаді і США — 1.25 дол.
в Англії й Австралії — 10 шілінгів

4. Петро Волиняк

ЛАНИ

Читанка для четвертої кляси

Друге поширене й поправлене видання (збільшено кількість сторінок, збільшено шрифт і формат сторінок).

5. Петро Волиняк

ДНІПРО

Підручник з історії української літератури і хрестоматія.

Єдиний на еміграції підручник такого типу.

Книжка ілюстрована.

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.
в Англії й Австралії — 10 шілінгів

Замовляти в "Нових днях". Школам і книгарням та церковним громадам — знижка.

Ukrainian Museum
3425 Broadview Rd.
Cleveland, Ohio

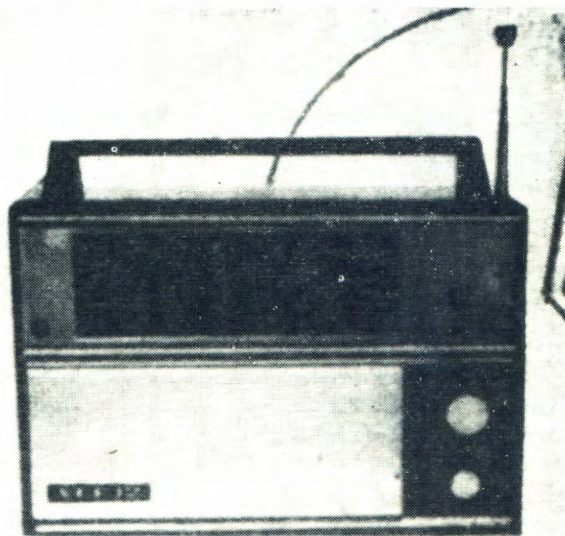
U. S. A.

PRINTED MATTER
If not delivered please return to:
N O W I D N I
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO 4, ONT., CANADA

Для тих, що слухають Київ, фірма "Українська Книга"
пропонує

РАДІОПРИЙМАЧ ВЕФ-12

НАЙНОВІШИЙ МОДЕЛЬ РАДЯНСЬКОГО ВИСОКОЯКІСНОГО
РАДІОПРИЙМАЧА НА 12 ТРАНЗИСТОРІВ.

Цей приймач має 8 діапазонів хвиль: довгі, середні й 6 коротких:
13, 16, 19, 25, 31 і 41 метр, від 5.95 до 21.75 Мгц.

Приймач на шістьох звичайних Д-батареях, але пристосований
для включення адаптора до хатньої електричної сітки.

Приймач портатбельний (невеличкий): 11½ x 9 x 4 цілі.

Телескопічна антена.

Ціна з батареями: 49.50 кан. доларів.

Адаптор на 110 вольт за окрему доплату — \$6.50.

Замовляти:

UKRAINSKA KNYHA

962 Bloor Street West
Toronto 4, Ontario, Canada
Tel.: 534-7551

SEP 11 1971